

Reinhold J. J. J.

Calligraphist

Lausvigent 12/12 1964

FINSKA
LÄKARE-SÄLLSKAPETS
HANDLINGAR.

FJERDE BANDET.

SJETTE HÄFTET.

HELSINGFORS,
J. C. FRENCKELL & SON,
1852.

FINSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

HANDLINGAR.

FJERDE BANDET.

STJETTE HÄFTET.

HELSINGFORS,

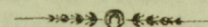
J. C. FRENCKELL & SON,

1852.

FINSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

HANDLINGAR.

FJERDE BANDET.

HELSINGFORS,

J. C. FRENCKELL & SON,

1849—1850.

Innehåll

af

Fjerde Bandet.

A. Afhandlingar.

1. Om Mortaliteten i Finland år 1847, af *F. J. Rabbe* pag. 1.
2. Några iakttagelser om Chloroformens bruk i Barnförlossningskonsten, af *C. F. G. von Haartman*. — 11.
3. Försök att med ledning af de Svenska Landskaps-Lagarne utreda den forensiska Medicinens historiska utveckling och förhållande till 1734 års Lag, af *E. J. Bonsdorff*. — 33.
- ✓ 4. Om de stadganden som förplikta Läkare i Finland till kännedom af Finska språket, samt de Medicinska Afhandlingar, hvilka härintills på detta språk blifvit i tryck offentliggjorda, af *F. J. Rabbe*. — 61.
5. Historiska uppgifter om Veneriska smittan i Finland samt åtgärderne till dess förekommande, hämmande och utrotande intill år 1849, af *F. J. Rabbe*. — 91.
- ✓ 6. Ovatko taudit itsenäisiä, eläväisiä olentoja? Tutkinto Santeri Ingmannilta. (Äro sjukdomarne lefvande organiska väsenden? af *E. A. Ingman*. — 171.
7. Om Mortaliteten i Finland år 1848, af *F. J. Rabbe*. — 189.
8. Anteckningar om Choleran i Helsingfors åren 1848 och 1849, af *W. Nylander*. — 199.
9. Om Medicinska Doktors-Promotionerne i Finland, af *F. J. Rabbe*. — 224.
- ✓ 10. Några Ord i anledning af D:r Ingmans uppsatts: Ovatko taudit itsenäisiä, eläväisiä olentoja, af *I. Ilmoni*. — 289.
11. Nya bidrag till utredningen af några Medico-Juridiska frågor, af *O. E. Dahl*. — 297.

12. Genmäle till H:r Prof. Ilmonis "Några ord i anledning af uppsatsen: Ovatko taudit itseänsiä, eläväisiä olentoja," af *E. A. Ingman*. . . — 349.
13. Årsberättelse i Finska Läkare-Sällskapet för år 1850, afgifven vid årsdagen den 1 Februari 1851, af *E. A. Ingman*. . . — 357.
14. Genmäle å D:r O. E. Dahls nya Bidrag till utredningen af några medico-juridiska frågor, af *E. J. Bonsdorff*. . . — 377.
15. Svar på H:r D:r Ingmans ofvaninförda Genmäle emot undertecknad, af *I. Ilmoni*. . . — 387.
16. Om Mortaliteten i Finland år 1849, af *F. J. Rabbe*. . . — 393.
17. Beskrifning öfver Tammerfors Provincial-Läkare-Distrikt, afgifven år 1839 af *C. H. Ringbom*. — 407.
18. Årsberättelse i Finska Läkare-Sällskapet för år 1851, afgifven vid Sällskapets årsdag den 7 Februari 1852, af *D:r v. Willebrand*. . . — 459.
19. Om betydelsen af mjölkskorf hos barn, af *K. F. von Willebrand*. . . — 469.
20. Om Mortaliteten i Finland år 1850, af *F. J. Rabbe*. . . — 498.
21. Om Kopporne och Koppympningen i Finland, af *F. J. Rabbe*. . . — 511.

B. Casus.

1. Ovariometri förrättad å Allmänna Hospitalet i Helsingfors, af *C. F. G. von Haartman*. . . — 69.
2. Tre Casus, belysande en speciel orsak till dröppel hos karlar, meddelade af *A. Cajander*. . . — 405.

C. Notiser.

1. Föredrag i Finska Läkare-Sällskapets sammanträden år 1848, samt Sällskapets Stadgar. . . — 78.
2. Förändringar inom Finska Läkare-Corpsen år 1848. . . — 87.
3. Apotheks-Privilegier år 1848. . . — 88.
4. Utkomna Medicinska Skrifter år 1848. . . — 89.

Innehåll af Fjerde Bandets Sjette Häfte:

A. Afhandlingar.

1. Om betydelsen af mjölkskorf hos barn, af *K. F. von Willebrand*. pag. 469.
2. Om Mortaliteten i Finland år 1850, af *F. J. Rabbe*. — 498.
3. Om Kopporne och Koppympningen i Finland, af *F. J. Rabbe*. — 511.

Innehåll af Fjerde Bandets Sjätte Hefte:

A. Afhandlingar.

1. Om betydelsen af mjölkskorf hos barn, af F. v. Willebrand. 469
2. Om Morstatten i Finland af 1858, af W. J. Rabbe. 488
3. Om Kopporne och Koppvaccineringen i Finland, af F. J. Rabbe. 511

A.

Afhandlingar.

I.

Om betydelsen af mjölkskorf hos barn,

af

F. v. WILLEBRAND.

Under det tidskrifterna inom medicinen rastlöst bringa i dagen resultaten af nya forskningar, hvilkas höga värde enhvar med tacksamhet måste erkänna, ses å en annan sida från flere håll yrkas, att desamma kunde göra nog stort gagn genom att framhålla till diskussion ämnen af den alldagligaste art, emedan ännu inom dessa så mycket återstår att utredas och till bestämdare begrepp hänföras, hvilket finnes mystifieradt under dunkla och allmänna fraser, olika formulerade i olika länder, allt efter de skilda teorier, derifrån de ledt sitt ursprung. Äfven hos oss har redan längesedan känts behovet af att frågor af denna art skulle i våra tidskrifter offentligen bringas till tals. Huru långt ifrån de än

äro att för sig ega hvarken nyhetens eller sällsynthetens behag, har förf. ändock här velat söka beröra några, under denna kategori hörande ämnen, genom att framställa betydelsen af vissa huderuptioner inom barnåren, om hvilka åtminstone i vårt land ej allenast af det medicinska publicum ganska olika åsikter hyllas, utan äfven hos allmänheten högst skadliga fördomar finnas så inrotade, att sjukvården dervid stundom stöter på hinder af den ledsammaste art. Till dessa hörer den tron, att dessa eruptioner ej allenast vore oskyldiga, utan till och med välgörande; att de tydligen bevisade barnet lida af skrofler och då skulle tjena till att åt huden afleda skrofelskärpan; att man måste akta sig att någonsin försöka en behandling, afseende läkning af denna inbillade naturens välgörning; och att barnet till sin framtida helse skulle vinna i mångfaldigt mått af det onda, det härigenom nödgats utstå; men att deremot svåra invertes åkommer nödvändigt skulle förestå detsamma, om detta onda ej rätt väl finge utarbета sig åt huden. Att dylika åsikter vunnit stort insteg hos allmänheten förklaras lätt derigenom, att desamma, enligt hvad förf. vid mer än ett tillfälle fått erfara, understödas af nog många läkare, för att ej tala om barnmorskorna, hvilka inom detta fält isynnerhet vilja göra sin vishet gällande och ofta med stor pretention föra till torgs sina vidskepliga läror.

Så bekanta de hos barn alldagligt förekommande hudåkommorna äro, dem allmänheten benämner mjölkskorf, (*eczema*, *impetigo* och *eczema impetiginodes capitis l. faciei*) blir det dock för större tydlighets skull nödigt att låta en flygtig blick på dessa åkom-

mors utmärkande fenomen föregå de reflexioner, som deraf kunna föranledas.

Ifrågavarande kroniska huderuptioner förekomma likaväl hos barn af ett frodigt och blomstrande utseende, som hos sjukliga och klena. De begynna alltid med blemmor, innehållande var eller en klar seg vätska, eller ock blemmor af båda slagen förenade, sittande tätt tillsamman på ett eller flera ställen af hufvudet eller ansigtet. Af den ur blemmorna sipprande vätskan bildas, allt efter dennas mängd och beskaffenhet, redan inom de första dagarna den s. k. skorfven, i tunna eller tjocka lager, under hvilka väl ofta endast ytliga hudlösheter finnas, men äfven djupare sår och små bulnader förekomma. I de flesta fall tillsvälla, kort efter det utslaget visat sig, små körtlar under käkarna, på halsen eller nacken. Utslaget förblir vanligen en längre eller kortare tid inskränkt till de ursprungligen angripna ställena, och utom den starka klining, detta redan i sin början framkallar, lider barnet deraf ej i öfrigt, utan kan vara gladt och friskt. Denna skorf ses ofta lätt försvinna, utan något annat tillgörande än hvad snyggheten bjuder. I alla fall är densamma under denna period lätt att med lämplig behandling läka.

Är deremot utslaget lemnadt utan vård, ses det väl ock då borttorka och helna redan i den tidigare perioden, ehuru det likväl under sådana omständigheter vanligast fortfar och tilltager genom en idkeligen sig förnyande utgjutning under rufvorna. Utslaget fortskrider så småningom, retadt till en stor del genom den ymnigt framqvällande afsöndringen ur såren och äfven

genom den mekaniska inverkan af barnets naglar, hvilka svårligen kunna afhållas derifrån. Om då äfven händerna omlindas, arbetar den lilla sjuklingen dagar och nätter med de sjuka partierna emot hufvudkudden eller emot sina axlar. Sålunda kan hela ansigtet småningom blifva liksom betäckt med en stor rufva och, sönderklöst som det vanligen är i djupa fåror, ur hvilka blodet flyter, visa en nog bedröflig anblick. Den härbetäckta delen af hufvudet kan för sig eller i förening med det förra vara i stor utbredning angripet, hvarvid håret är sammangytttradt i stora tappar och ohyra ej sällan ses hvimla under de tjocka rufvorna. De förut i mindre grad uppdrifna körtlarna på halsen tillsvälla betydligt och ses äfven någongång öfvergå i bulnad. Digestionen blir mer eller mindre svårt störd; den starka sjukliga afsöndringen från såren försvagar i och för sig organismen, utom hyad den våldsamma kliningen och plågan af utslaget, som hålla det angripna barnet i ständig oro och förtager det sömnen om nätterna, nödvändigt härtill bidraga. Barnet afmagrar, blir retligt till lynnet, får ett sjukligt utseende och hindras i sin utveckling. Då denna sjukliga process i huden engång nått en så betydlig intensitet, kan den ifrån månader kvarstå i årtal och gifva anledning till svåra affektioner inom de inre organerna, hvarigenom stundom en hastig död inträffar. Den vanligaste följderna är dock, att genom irritationen i huden samma process framkallas å slemhinnorna, visande sig i flytning ur öronen och inflammation i ögonen, hvarigenom dessa båda ädla sinnesorganer lätteligen kunna förstöras, eller, då konsten lyckats för tillfället häfva den farliga åkomman, kvarstår till följe deraf hos dessa i årtal en benägenhet att in-

flammeras, hvilken nog påminner om helsosamheten af den process, hvarur de fått sin uppkomst. Samma retlighet kan äfven visa sig i luftrörens och tarmkanalens slemhinnor, hvarigenom envisa katarrher och farliga diarrhéer uppkomma.

Då man sålunda ser ett förut starkt och frodigt barn genom försummad läkning af en i sin början lättbotlig hudåkomma, kunna bringas till den grad af elände, att dess utseende ofta är vämjeligt och fasaväckande, och man ännu vet att härigenom ej allenast de ädlaste sinnesorganer kunna gå förlorade, utan äfven lifvet sväfvä i fara; så måste man förvånas öfver den naturuppfattning i medicinen, som tillåter en dylik process att betraktas såsom helsosam. Och detta sker i den toma förutsättning, att en *materia peccans*, en skrofelskärpa skulle på denna väg uttömma sig ur organismen.

Vid frågan om dessa åkommors skrofulösa ursprung måste nu först anmärkas, att skrofler och skrofulös i sjelfva verket äro nödfalls benämningar för någon, som man antager, specifik sjukdoms-process, hvilka hafva fördelen att passa in på allt, men som dock upplysa ganska litet. I den medicinska litteraturen hafva dessa termer blifvit flitigt begagnade, för att dermed dels beteckna en egen disposition i organismen, hvilken vid inträffade åkommor skulle påtrycka den en viss prägel, dels äfven utgöra ett eget sjukdomsämne, utvecklande sig på flerfaldigt vis till de mest svårbotliga åkommor inom organismen. Om dock redan hos de vetenskapliga läkarena begreppet om denna process är sväfvande och till sina tecken ganska godtyckligt begränsadt, så

är detta ännu mera fallet hos de praktiska rutiniererna. För dem spöka skrofler på hvarje steg, och patienten anser sig med denna benämning vara om sitt onda fullkomligen upplyst, huru svårt det än i många fall är att utgrunda, hvarifrån dessa i hast kunnat uppkomma. För förklaringen stannar en habil praktiker sällan i förlägenhet, ty de latent ärfiliga anlagen äro en rik resurs att härvid tillgripa, eller om uppenbart sådana ej finnas, står en bekväm tillflykt qvar uti människoslägtets antagna ständiga försämring, som gör skroflerna i våra dagar så allmänna. Ju mera dock medicinen gör framsteg genom de exakta undersökningarna i vår tid, dess mera ljus sprider sig äfven öfver dessa processer, som i århundraden maskerats under dunkla och mystiska fraser. För hvarje steg framåt finner man huru en och samma allmänna benämning fått gälla för störingar, hvilka till sina orsaker och sitt väsende varit högst olika, och är detta framförallt fallet med skroflerna. Till de åkommor, som sålunda mest obetingadt hänförs under denna benämning, höra ansvällningar af de å kroppsytan förekommande lymfganglierna, inflammationer i slemhinnorna, särdeles de som träffa ögonens, öronens eller näsans slemhinnor; vissa ulcerationer i huden, eczema, impetigo, tinea, lupus, bulnader inom cellväfven, struma, cretinism, engelska sjukan, tuberkelsjukan, inflammationer i benhinnorna och benröta m. fl. Och redan är den tiden förhanden, då man om dessa nu nämnda störingar inom organismen ej mera söker någon upplysning ur funderingar om skrofelsjukans väsende, utan finner hvar och en af dessa böra hänföras till egna orsaksförhållanden och egna utvecklingssätt, hvilka hvar för sig måste utstuderars. En särdeles in-

tressant företeelse i detta hänseende synes oss vara LEBERTS *) vidlyftiga arbete öfver skrofelsjukan, deri han väl betraktar denna sjukdom såsom beroende på ett specifikt sjukdomsämne, men bevisar tuberkulosen, som hittills nog afgjordt ansetts bero på skrofelsjuka, eller t. o. m. för identisk dermed, vara helt och hållet oberoende af skrofler och dermed ingen annan gemenskap ega än understundom en tillfällig coincidens. Detsamma gäller enligt honom om engelska sjukan och cretinismen. Huru mycket dock den celebre författaren har i sitt 800 pagg. digra arbete lyckats upplysa menskligheten om skroflernas väsende, torde synas af hans (pag. 27) långa kapitel om *la nonexistence d'une matière scrofuleuse particulière*, der han erkänner, att ingen egen materia och ingen egen organsjukdom finnes som vore utmärkande för skroflerna. Då samma författare ännu p. 94 uttryckeligen tillägger u. a. att intet klimat, ingen människoras visar någon särdeles olika benägenhet för denna sjukdom, utan att hela människoslägtet synes därför lika benäget, så tyckes antagandet af skrofler, såsom en specifik sjukdom, vara föga berättigadt. Lemnande för öfrigt detta, af LEBERT med utmärkt omsorg bearbetade, ämne till framtida undersökningar, vilja vi här betrakta den s. k. skrofelsjukan endast på den sida, som speciellt intresserar vårt ämne, nemligen om betydelsen af å kroppsytan förekommande körtelsvullnader.

Till det säkraste tecken på skrofler hafva svullnader i lymfganglierna blifvit räknade. Hos allmänheten

*) *Traité pratique des maladies scrofuleuses et tuberculeuses.* Paris 1849.

gälla dessa för det väsendtliga i skrofelsjukdomen, och i full öfverensstämmelse härmed ses desamma äfven af de flesta medicinska skriftställare, särdeles inom journal-litteraturen, med synnerlig tillförsigt anföras såsom karakteriserande denna sjukdom. Der förekommer så ofta, huru den eller den beskrifna patienten var starkt skrofulös, ty på halsen kändes uppdrifna lymfganglier eller t. o. m. ärr efter i ungdomen derstädes i bulnad gångna körtlar. Det är allom bekant att praktikernas vanliga sätt är, att känna på halsen och under käkarna efter körtlar och i mon af dessas tillvaro eller frånvaro uttala sig om patienten som ett skrofulöst eller icke-skrofulöst subjekt. Ehuru väl en dylik undersökning onekligen är mera värd, än de blotta ingifvelserna af den *praktiska blicken*, som för mångens diagnostiska medvetande är tillfyllestgörande, så måste dock medges att en sålunda uppgjord diagnos af en sjukdom, på hvars igenkännande man vill grunda en egen specifik riktning för hela behandlingen af det undersökta individets både närvarande och tillkommande sjukdomar, har fördelen af att vara synnerligen bekväm, men visar kanske någon brist på sinne att på ett allvarligare sätt göra sig redo för det, som företer sig inom den sjuka organismen. Uppkomsten af dessa körtelsvullnader, hvilka, såsom sagdt är, spelat en så stor rol inom diagnostiken, har i de flesta fall en ganska enkel förklaring.

Hvar och en vet, och man har i alla tider känt det, huru lätt lymfganglierna ansvälla till följe af äfven obetydliga retningar i huden. Men det har blifvit vår tids noggrannare observationer förbehållet att visa ett sådant förhållande ega rum, att dessa körtelsvullnader, hvarpå såsom karakterer för skrofelsjukan så stor vikt

blifvit lagd, äro i sjelfva verket, åtminstone i de flesta fall, sekundärt framkallade af de mest olika retningar i de delar, derifrån lymfkärlden taga sin början. ANDRAL har med synnerlig klarhet sökt ådagalägga detta i sin patologiska anatomi. Sedermera har ROKITANSKI *) uttalat den åsigt att lymfkörtel-hypertrofier alltid äro sekundära eller symtomatiska och icke utgjorde någon primitiv texturanomali. Utom många andra skriftställare har äfven VELPEAU uti flera memoirer bevisat detta förhållande vara nära nog en patologisk lag, och med slående fakta framställt huru å halsen lymfganglierna ansvälla ej allenast genom retningar, hvilka intaga huden, utan äfven genom t. o. m. obetydliga inflammationer eller sårnader i näsans, ögonens, öronens och svalgets slemhinnor. Redan af den retning å munnens slemhinna, som orsakas af tandsprickning, tillsvälla lymfganglierna ofta; desslikes af aphthae, af både den erythematosä och den hypertrofiska anginan, och isynnerhet vid follikulösa erosioner, hvilka inom barnåldern så ofta förekomma, ehuru deras upptäckande, särdeles hos späda barn, möter stora svårigheter, ja stundom oöfvervinneliga hinder, emedan dessa, såsom hvar och en som inom detta fältt sysselsatt sig med noggranna undersökningar väl erfarit, äro rädda att öppna munnen, och de nämnde erosionerna ej sällan sitta i vecken vid tungroten, hvilken derföre vid undersökningen måste nedtryckas. Dessa körtelsvullnader räcka naturligtvis sålänge orsaken qvarstår, men ses äfven fortfara länge efter sedan den lokala retning, som framkallat dem, upphört. Att i öfrigt lymfkärldsystemet visar en mycket

*) Handbuch der pathologischen Anatomie 2 Bd. p. 691.

olika grad af känslighet, hvarigenom betydliga körtelaffektioner kunna hos en del framkallas af retningar, hvilka på andra hafva föga inverkan, dertill erbjuda alla öfriga organtexturer sina motstycken. Sålunda ses vissa, annars sunda individer angripas af lunginflammationer vid minsta förkylningar, utom flere liknande företeelser inom organismen.

Det ligger väl ej inom planen för denna uppsats att i minsta detalj uppräknas alla de orsaker, som gifva anledning till körtelsvullnader å halsen; då likväl de förra så ofta och lätt förbises, vilja vi här antyda de förnämsta. Såsom ofvan nämndes uppstå körtelsvullnader redan vid tandsprickningen, tillfölje af den retning som å mundhållans slemhinna nödvändigt åtföljer denna process. Hos några år äldre barn underhålles ofta en kronisk inflammation å denna slemhinna genom förskämda tänder, och derigenom framkallas betydliga svullnader i submaxillarganglierna, hvilka qvarstå årtal och stundom öfvergå i bulnader. Ett förhållande ej sällsynt äfven hos fullvexta. Retning i näsans slemhinna genom coryza eller pustler orsaka lätt körtelsvullnader; desamma ses följa på kroniska conjunctiviter. Inflammationer i öronens slemhinna och utslag på och omkring örat hos barn åtföljas ständigt af körtelsvullnader. Griessinger*) har först fäst uppmärksamheten vid det märkeliga förhållande att körtlarne å halsen uppsvälla under inflammation i hjernan, såväl då denna är partiel, af ett ringa omfång, som ock då detta organ deraf i större utbredning angripits.

*) *Archiv für physiologische Heilkunde* 1845.

Beständigast och lättast i ögonen fallande uppträda likväl svullnader i lymfganglierna å halsen tillfölje af hudåkommor å hufvudet och ansigtet. Man behöfver blott påminna sig det täta nät af lymfkärl, som utbreder sig öfver hjessan och som till en del derifrån går öfver ansigtet ner genom lymfganglierna å halsen, för att lätt inse orsaken till, att hudutslag nästan af alla arter, särdeles impetiginösa eruptioner å dessa ställen, alltid hafva lymfkörtelsvullnader till följd. Likväl röjer sig i detta hänseende hos enskilda individer stora olikheter, allt efter den olika graden af retlighet uti lymfkärldsystemet. Griessinger*) har såsom ett sällsynt exempel härpå citerat en ung man af ett blomstrande friskt utseende, hvilken det ej kunde falla någon in att benämna skrofulös, men hos hvilken körtlar å halsen uppsvullo såsnart blott en finne slog ut uppå ansigtet.

För att rätt kunna bedöma de ifrågavarande körtelsvullnaderna, såsom föranledda af yttre orsaker, är det af stor vikt att ännu ihogkomma följande förhållande, att nemligen lymfkärldsystemet synes vara till större eller mindre regioner i ett inom sig beroende samband. Denna hos ifrågavarande system alltför litet aktade egenhet röjer sig förnämligast deri, att då ett antal lymfganglier tillsvullit, tillfölje af en genom lymfkärnen från periferin ledd retning, ses kortare eller längre tid derefter körtelsvullnader uppstå äfven å andra närgränsande ställen, hvilkas lymfkärl likväl ej stå uti någon direkt förbindelse med det ursprungligen i periferin retade stället. Det vore lätt att såsom bevis härpå an-

*) l. c.

föra mångfaldiga exempel, huru genom en i början lokal och föga utbredd åkomma i huden eller slemhinnorna en nog betydande sjuklighet inom lymfkärlsystemet uppkommit; dock må här endast anföras ett, hvilket för barnaorganismens helsotillstånd möjligen äger större betydelse, än man synes hafva fästat dervid, och som förnyade gånger förekommit inom författarens verkningskrets och säkerligen af de flesta praktiker måste hafva blifvit ofta observeradt. Detta rörer nemligen de körtelsvullnader som visa sig såsom närmaste följd af vaccin-ympning.

Till följe af de små ulcerationer dem ympsåren framkallat, ansvälla i de flesta fall, åtminstone i lindrig grad, lymfganglierna i axelhålan. Denna retning inom lymfsystemet stannar dock ej alltid vid ett så ringa omfång, utan meddelar sig vidare, och förf. har redan iakttagit flera fall, der körtelsvullnader sålunda utbredt sig öfver halsen och nacken och t. o. m. gifvit anledning till svåra bulnader. Att dylika, ej sällan förekommande, företeelser inom lymfkärlsystemet icke undgått allmänhetens uppmärksamhet, såvidt vaccin-ympning kan framkalla dem, röjer sig i det nog allmänna påstående, att vaccination är orsak till skrofler. Såsom särskildt anmärkningsvärdt synes det för lymfsystemet egna förhållande vara, att den sjukliga retning ett yttre skadligt inflytande engång framkallat inom detsamma, kan utbreda sig vidare, ehuru den ursprungliga orsaken upphört. Så har äfven förf. städse sett efter ympning de omtalade betydligare körtelsvullnaderna på halsen och nacken, äfvensom ur dem uppkomna bulnader, inträffa så lång tid efter de ursprungliga laesionerna i huden, att såren å armen redan hunnit bli cicatricerade. Om

emedlertid, såsom all anledning är att tro, hela denna sjukliga affektion i lymfkärnen är en sjelfva vaccinationen blott complicerande, ej för dess skyddande egenskap nödvändig, process; så synes här af den praktiska regel följa, att det vore för det vaccinerade barnets helse fördelaktigare, om vaccinatören åtnöjde sig med att göra blott få vaccin-styng och ej hela raden af ett halft dussin, såsom denna operation hos oss vanligen praktiseras.

Såsom resultat af alla dessa facta vidhålla vi sluteligen den satsen, att, med erkännande af lymfsystemets möjlighet att primärt t. ex. genom af villi eller genom i blodet upptagna retande ämnen afficeras, likväl de så illa beryktade körtelsvullnaderna å halsen, långt ifrån att annoncera en till grund för dem liggande förskämning i blodet, som skulle benämnas skrofelsjuka, äro i de aldraflesta fall sekundärt framkallade af de mest olika yttre inflytelser. Det tillhör en noggrann undersökning att vid det förekommande fallet finna den rätta orsaken till desamma uti någon antingen ännu befintelig, eller ock möjligen redan förgången och upphörd retning i huden eller slemhinnorna, och skall man särskildt då finna, att de svullna körtlar, hvilka förekomma hos barn lidande af utslag å hufvudet eller ansigtet, oftast tillkommit efter huderuptionen. Detta är i de flesta fall så lätt i ögonen fallande, att barnets vårdarinnor anmärka det och tillfrågade lemna upplysning härom. I andra fall kan detta förhållande likväl synas tvifvelaktigt, emedan de små blemmor, hvilka redan varit tillräckliga att framkalla svullnaden i körtlarna, så lätt, då de intaga den hårbetäckta delen af hufvudet, undgå deras uppmärksamhet, som ej nog omsorgsfullt gå till-

väga vid sin undersökning. För att undvika missförstånd eller misstyding i denna viktiga fråga, måste man väl veta, att äfven vid den minutiösaste undersökning det ursprungligen i periferin retade stället ej alltid återfinnes af orsak att, såsom redan ofvan nämndes, t. ex. en huderuption redan längesedan kan vara läkt, men körtelsvullnaderne kvarstå. Detsamma ses ofta vara fallet med de svullnader som uppstått såväl efter ulcerationer och erosioner å mundhålans slemhinnor, som ock efter hvilka andra retningar som helst. Då nu en svullnad länge underhållits i lymfkörtlarna, kan dessas textur så förändras, att de ej mera återgå till sitt förra normala omfång, utan bibehålla sig möjligen på samma punkt hela lifvet igenom, eller ock kunna de, särdeles om de blifvit infiltrerade med tuberkelmateria, öfvergå i bulnader, hvarföre ock verkligen ärr efter läkta bulnader på halsen stundom, ehuru på långt när ej alltid, må med något skäl anses som bevis på ett farligt sjukdomsanlag. Många exempel belysande denna sida af vårt ämne kunde här bifogas, men utelämnas, för att ej förlänga denna kanske redan med tröttande vidlöftighet behandlade undersökning, i den fulla öfvertygelse att hvar och en läkare skall ur sin praktik finna dylika exempel i mängd.

Att å en annan sida sjukliga affektioner inom lymfapparaten, hvilken deras uppkomst än må hafva varit, inom kort tid kunna inverka menligt på blodets sammansättning, är lätt begripligt med kännedomen af den fysiologiska rol detta system spelar vid blodberedningen, hvarpå utom andra sednast VIRCHOW och BENNETT, vid frågan om uppkomsten af hvitblodsjuka, lemnat så intressanta bevis. De af yttre orsaker framkallade mer

eller mindre betydande affektionerna inom lymfsystemet kunna således lätt tänkas hafva till följd de afvikelser i blodets sammansättning, man trott sig finna hos skrofelsjuka, och som af en del uppgifvits vara en minskning i blodets salter, af andra en förändring i blodcellernas form och minskad quantitet af desamma, en ringa olikhet i blodets fibrin- och albumin-halt eller ock i blodets större halt af serum och dermed för- enad lös blodkaka. Hvilka samteliga med stor möda gjorda undersökningar dock tyckas vara af ett underordnad värde, då, såsom sagdt är, begreppet om skrofler är så sväfvande och godtyckligt.

En flygtig återblick på detta samband uti sjukdoms- fenomenens utveckling, huru nemligen der lokala eller yttre orsaker framkalla huderuptioner, dessa åter sjukliga affectioner inom lymfsystemet och dessa en förändring i blodmassan, lemnar en nog betecknande bild af haltlösheten i det påstående, som vill förklara de hos barn förekommande eczematösa och impetiginösa utslagen, dem allmänheten benämner mjölkskorf, såsom beroende på skrofler. Hurumycket mera förvänd visar sig då ej samma lära, då den antager blodet undergå en reningsprocess genom dylika sjukdomar och därför låter naturen i sitt bemödande att ifrån sig bortkasta t. ex. skrofelskärpan, ej hitta på bättre utväg, än att tillställa inflammationer i huden med åtföljande utgjutningar, varbildning o. dl. Såsom en theoretisk spekulation skulle dessa åsikter gerna här få blifva oantastade, och det kan törhända för många synas öfverflödigt att framdraga denna redan temmeligen för- lefvade lära; men dess inverkan på sjukvården är detta

oaktadt stor nog, för att i denna tidskrift ursäktas detta dess närmare skärskådande.

Den mystiska medicinens anhängare ville med kärlek se en purifikationsprocess uti nära nog alla slag af huderuptioner, och detta åskådningssätt af sjukdomarne i huden har i allmänhet blifvit nog populärt. Vetenskapliga undersökningar hafva i nyaste tider upplyst om motsatsen; hafva bevisat sådant, åtminstone i allmänhet uttaladt, vara en villa. En af vår tids störste mästare inom detta sjukdomsfält, Dr HEBRA *) i Wien, förklarar alla herpetiska, impetiginösa, eczematösa och psoriska dyskrasier för en myth. Dylika förändrade åsikter om dessa sjukdomars natur eller förhållande till det allmänna helsotillståndet hos organismen hafva naturligtvis äfven haft till följd att de behandlingsmetoder, man deremot inleder, nu måste vara helt olika de förut begagnade. Och detta sannerligen till de sjukas stora båtнад, hvilka nu ofta med enkla yttre medel lätt kunna befrias från åkommor, för hvilka de förut i långa tider måste qväljas af allehanda svåra invertes medikamenter, ofta förgäfvess. Det är ännu ej för lång tid sedan, då äfven skabben ansågs farlig att hastigt botas, då medicinska storheter af den betydelse som Hufeland, och ännu mången Tysk professor från sednaste tid, offentliggjorde sina erfarenheter om de olyckor, som uppstått genom skabbens kastningar på lungor, hjerta, lever, nerver o. m. dl. I våra dagar då man vet orsaken till denna åkomma ligga i en insekt, som biter sig in i hullet, skall talet om kastningar af skabb förefalla

*) *Dermatologische Skizzen*. Zeitschrift der K. K. Gesellschaft der Aerzte zu Wien. 1846.

hvar och en såsom den största löjlighet. De som ännu ej förmåtts öfvergå till denna lära, eller ock vid förekomne sjukdomsfall ej igenkänt lidandets rätta art, hafva med misslyckade kurer fått plikta därför. Många ganska märkeliga historier hafva förekommit af sådan anledning, af hvilka här blott ett exempel. En yngling ur de högsta samhällsklasserna, tolf år gammal, af en blond, fin hy, var på det svåraste ansatt af en plågsam hudsjukdom, som dels förklarades för skärpa i blodet, dels för skrofler, hvartill ynglingen skulle hafva de bestämdaste ärftliga anlag, emedan båda föräldrarna i sin barndom äfven lidit af skrofler i olika former. Utslaget hade ej allenast emotstått alla de emot den skrofulösa dyskrasien riktade och för rationela benämnda kurmetoder, utan derunder så tilltagit att kroppen var nästan betäckt af skorf. Under två års tid hade redan många af de emot hudsjukdomar brukliga, skarpa inre medel blifvit använda och gossen, som förut njutit en blomstrande helsa, hunnit bli till sina krafter betydligt medtagen, ej allenast genom det lidande denna hudåkomma förorsakade, utan ock troligen till en ej ringa del genom de kraftfulla medel, som användts för att häfva den degenerativa tendensen, det skrofulösa anlaget m. m. En med hudsjukdomarne mera verserad läkare råkade bli konsulterad och fann det onda vara skabb. Vid åkommans början hade troligen ingen läkare blifvit rådfrågad, utan endast huskurer anlitade. Den rationela kuren blef nu blott och bart yttre medel, hvilka snart återställde patienten från ett lidande, hvaraf han så länge grymt marterats, och hvarefter ynglingen, engång frigjord från sin pinsamma åkomma, återvann en lika blomstrande helsa som förut.

Detta fall har förf. citerat ej allenast för det intresse detsamma erbjuder i afseende å en rätt diagnostik af sjukdomsorsaken vid kroniska hudaffektioner, utan ännu mer såsom ett bevis, huru i dylika fall, der hudorganet hos subjektet är konstrueradt af fina, lätt vulnerabla texturer, genom en blott lokal retning hela hudytan småningom kan belamras af ett till utseendet skrämmande skorf-utslag, utan att några förskämda vätskor behöfva antagas såsom grunden härför.

En annan hudåkomma, som af allmänheten benämnes lefverfläckar, (*pityriasis versicolor*) lemna liknande exempel. Då mikroskopiska undersökningar, redan för mer än ett decennium tillbaka, bevisat dessa s. k. lefverfläckar bestå i en fin mögelvext i huden och således vara af en helt och hållet yttre, lokal betydelse, är det ömkligt att se personer, behäftade med denna hudåkomma, underkastas allehanda behandlingsmetoder emot lefverlidande, oren blod o. m. dl. Under bad- och och brunnsdrickningstiden infinna sig alltid flere lefvande exempel härpå. Af samma lokala beskaffenhet är äfven ondkorfvén, hvilken i sina olika arter, *tinea favosa* och *tricophyton tonsurans*, är ett så svårt botligt ondt. Dessa utslag bestå äfven, såsom bekant är, i mögelväxter, och den läkare skulle i våra tider göra sig förtjent af förebräelser för grof okunnighet, som yrkade ett dylikt utslags öfverlemnande åt sig sjelf, eller behandling med inre medel, då yttre medel äro de enda och de som genast böra anlitas, om barnet skall kunna i tid hjälpas från ett ondt, som annars efterlemnar sina vanställande spår för hela lifstiden.

Dessa här ofvan citerade åkommor äro blott anförda såsom de mest handgripliga exempel på sjukdo-

mar, hvars orsaksförhållanden nutidens noggrannare undersökningar klart frambragt i dagen och derigenom undanryckt dem det mystiska betraktelsesättet, som så skadligt inverkat på behandlingen af desamma. Men huru många andra kroniska hudsjukdomar, ja kanske de flesta, bero ej ursprungligen på yttre orsaker, ehuru dessa ofta förbises, dels tillfölje af den stora svårighet, som i allmänhet vidlåder hudsjukdomarnas aetiologi, dels äfven, och detta ej sällan, tillfölje af den förutfattade tron, att hudåkommor städse vore att hänföra till inre orsaker, hvarigenom då de utifrån eller lokalt verkande inflytelserna så lätt blifva oanmärkta. I vår stad har ej längesedan ett slående exempel härpå förekommit, då djuptbekymrade föräldrar sökte bot för sitt på andra året gamla barn, lidande af ett öfver hela kroppen utbreddt utslag, på en del ställen af vesikulös, på andra papulös art. Detta utslag oroade barnet till den grad, att dess nattro till det mesta var störd; det hade magrat af och fått ett sjukligt utseende. Huden kändes sträf och torr; uti repeterade gånger hade *aethiops antimonialis* 2 gr. morgon och qväll blifvit nyttjade utan någon verkan. En af andra teoretiska åsigter ledd sjukexamen framdrog äfven den omständigheten, att barnet under denna tid blifvit badadt hvar annan dag, och då detta inträffade på en årstid, hvarunder, tillfölje af att regn på en längre tid ej fallit, brunnarna i vår stad innehålla en så stor mängd salter i sitt vatten, att äfven fullvexta personers hy deraf lider, blef ordinationen att bada barnet högst hvar åttonde dag och detta med iakttagande af försigtighet för friktion af grofva händer, samt att i öfrigt påstryka olja endast helt fint öfver blemmorna, men intet medi-

kament invärtes. Inom de första åtta dagarna var den lilla patienten fullkomligt frisk och glad.

HEBRA *), som likväl såsom en af den nya Wiener-skolans koryféer är till sin medicinska trosbekännelse en afgjord humoral-patolog, yttrar sig i afseende å eczematösa utslag å hufvudet: "Vi se dessa utslag ofta hos bagare, murare, arbetare vid eldstäder, dagsverkare m. fl. Ofta var den, dessa åkommor föranledande, *potentia nocens* till utseendet ganska obetydlig, eller hade den redan längesedan upphört att utöfva sitt skadliga inflytande på hudorganet, och dock qvarstod den engång framkallade hudsjukdomen, ja den utbredde sig åt alla sidor, och den engång uppkomna åkomsten i huden utmärkes ej af några andra störingar inom organismen." Detta den celebre Wiener Dermatologens yttrande kan kasta något ljus äfven i frågan om uppkomsten och utbredningen af eczema och impetigo hos barn. Äfven dessa skall säkert en noggrannare undersökning bevisa vara oftare framkallade af yttre än inre orsaker. Till de förra höra främst de, som kunna föras under rubriken af en felaktig hudkultur, t. ex. i många fall en bristande renlighet, i andra en öfverdrift häri, ett ständigt badande i hårdt vatten, hvarigenom de yttre partierna af huden förlora den fetthalt, som är nödig för dessa texturers elasticitet, blir torr och sträf; härtill kommer ännu att den hos barn så fina huden ofta kan vid badandet retas af en sköterskas grofva händer; flera vidskepliga manipulationer, dem barn-

*) Ueber die, die behaarte Kopfhaut selbstündich ergreifenden, Krankheiten. Se Zeitschrift d. Ges. d. Aerzte zu Wien. 1844.

morskorna utföra under benämning att taga borst o. dl. Vidare hör hit retningen af den hårbetäckta delen af hufvudet genom otjenliga betäckningar, illa tillbundna mössor o. dl. Den inom späda barnåldern alltid existerande starka afsöndringen ur hudfolliklerna å hufvudet är nemligen orsaken till att håret lätt klibbar tillsamman med dessa betäckningar och då vid oaktsamhet så lätt föranleder retningar; en omständighet som torde förklara dylika utslags oftare förekommande hos barn ur de fattiga folkklasserna. Af franska författare och särskildt af CAZENAVE *) i hans sednast utkomna förträffliga arbete öfver detta ämne anföres, såsom en ofta förekommande orsak till utslag å hufvudet, barnets utsättande för solstrålarnas direkta inverkan. I vårt land bör till samma orsaks momenter räknas eldens inverkan från brasan, framför hvilka barnsköterskor så gerna ömsa och omlinda sina skyddlingar. I många fall har förf. sett hos barn, såväl ur de fattiga som högre folkklasserna, kroniskt utslag å ansigtet få sin uppkomst på följande enkla vis. Då de nemligen tillåtits att föras ut i den fria luften, hvilket naturligtvis för dem i allmänhet är så stärkande och helsosamt, kan genom den skarpa luft, som under vissa årstider i vårt klimat ej står att undvikas, huden lätt retas till fina qvisslor, hvilka då intaga ansigtet eller trakten af öronen. Af försummelse hos en del, hos andra åter till följe af den tron, att hvarje blemma, som slår ut, måste endast åses med helig beundran öfver naturens visa bemödande att ur kroppen undanskaffa någon inneboende skadlig skärpa, få nu dessa i början obetydliga hud-

*) *Traité des maladies du cuir chevelu.* Paris 1850.

eruptioner qvarstå och vidare uppblomstra; genom det med utslaget alltid förenade kliande komma sedan barnets naglar att på ett mäktigt sätt underhjelpa detta naturens välgörande bemödande, och man får då förr eller sednare den utomordentliga glädjen att se ett eczema eller impetigo-utslag utbreda sig i stora utsträckningar öfver ansigtet och den hårbetäckta delen af hufvudet.

I dessa få antydningar är naturligtvis blott en ringa del af de många möjligheter af yttre skadliga inflytelser träffad. Dessa kunna omöjligt fullständigt uppräknas, då aetiologin af hudsjukdomarna i allmänhet är så svår, att HEBRA rentaf säger den ännu vara ett *pium desiderium*.

Till inre orsaker för dylika eruptioner torde få räknas dentition och digestionsstöringar, hvilka af flera skriftställare framhållas såsom stundom sammanfallande med utbrottet af dessa utslag.

För att, då eruptioner af en lokal eller yttre anledning å hufvudet eller ansigtet framkallas, kunna till en del för sig förklara dessas ifrån ett inskränkt ställe skeende vidare utbredning, böra följande omständigheter, hvarå uppmärksamheten ej nog synes vara fästad, här anmärkas.

Till den förnämsta ledaren af inflammatoriska åkommor i huden torde med skäl få räknas den underdensamma sig förgrenande lymfkärlutbredning, genom hvars, mångsidigt sigemellan i periferin sammanbundna, kärlnät utslag lätt per continuitatem propageras från ett ställe till de närmast belägna. Dernäst bör märkas att

hudorganet är, såsom hvar och en vet, genom de deri ingående nervutbredningarna, försedt med en hög grad af känslighet, hvarigenom retningar ej allenast ledas från den punkt, som deraf träffats, till organet för medvetande, utan äfven kunna meddelas till mer och mindre aflägsna punkter af hudytan, ett fenomen hvilket den erfar, som genom närvaron af en enda insekt, t. ex. en vägglus känner hela kroppen klia. Genom denna egenskap hos hudorganet kunna äfven, då retning en längre tid fortfarit, congestioner och inflammationer på åtskilliga punkter i huden framkallas, hvilka tillfölje af dennas anatomiska byggnad uppträda i form af blemmor och de andra enkla elementerna för hudsjukdomarna. Skabben ger ett klart exempel härpå. Skabb-lusen har oftast sitt säte emellan fingrarna och går för en tid ej utom händerna, men endast genom retningen å fingrarna uppkommer stundom ett utslag öfver hela kroppen, hvilket kan vara mer eller mindre framträdande i förhållande till hudens retlighet, och ses detta öfver kroppen utbredda utslag försvinna endast genom att skabbdjuret dödande ännen ingnidat å händerna.

Ur samma egenskap i huden förklaras lätt den allmänt observerade företeelse, att då en spansk fluga eller fontanell länge hålles öppen, uppkommer utslag i omkretsen häraf och detta utbreder sig lätt vidare öfver hudytan. Förf. har sett eczema öfver hela ena sidan af ansigtet och hufvudet hos ett ungt fruntimmer uppkommet genom ett vesikatorium, som bakom örat på samma sida hållits 14 dagar öppet med spanskflugesaltva. Nässelutslag ses äfven ofta hos kvinnor med fin hy utbryta tillfölje af använda vesikatorier. Genom dessa nämnda anatomiska dispositioner i huden förkla-

ras äfven utbrottet af böldutslag, hvilket så ofta ses föranledas af å hudytan frambragt suppuration. Af denna orsak uppkom hos en artist, af ett fint hudsystem och sensibelt temperament, som för örvärk hållit en fontanell bakom örat, ett böldutslag öfver hela kroppen. Det är i öfrigt ingen sällsynthet att se envisa böldutslag uppstå genom länge underhållna spanska flugor, och kunde andra liknande exempel ännu i mängd anföras. Många iakttagelser finnas på uppkomsten ej allenast af svåra böldutslag, utan ock impetiginösa affektioner hos barn till följe af retningen ur blodigelsår. Ur dessa egna förhållanden i huden torde äfven lätt förklaras den allom kända benägenhet hos erysipelatösa affektioner, att promenera omkring öfver hudytan.

Då nu, såsom ofvan nämnt är, benägenheten å huden, att vidare propagera ett engång frambragt utslag, står i förhållande till hudtexturernas finhet och vulnerabilitet; så följer häraf otvunget förklaringen på den lätthet, hvarmed de å barnaorganismen förekommande kroniska huderuptioner, hvilka äro föremål för vår undersökning, vidare utreda sig, utan att man derföre behöfver taga sin tillflykt till dessa hypotetiska skärpor i blodet, hvilka långt ifrån att gagna, tvertom varit till så stor skada för behandlingen af samtliga hudsjukdomarna.

Detta här förfäktade, företrädesvis lokala ursprung af eczema och impetigo å hufvudet eller ansigtet hos barn understödes slutligen af det praktiska resultat, hvori den nyare tidens specialister inom denna gren af medicinen, sådane som HEBRA, CAZENAVE, RILLIEZ och BARTHEZ m. fl. enhälligt instämma, att desamma sålänge de äro af ett inskränktere omfång, alltid kunna botas

utan men för organismen, och att detta i allmänhet lätt nog genom lämpliga åtgärder kan utföras. Här af bör äfven den praktiska föreskrift bli en klar följd, att man i hvarje fall bör söka att ju förr dess heldre bringa dylika åkommor till läkning, ty hafva dessa varat längre tid och utbredt sig på en större yta; så kan äfven i de fall, der de påtagligen utgått ur en yttre orsak och i sin början varit af en blott lokal betydelse, förhållandet bli helt annorlunda; ty då kan utslagets hastiga försvinnande möjligen medföra vådliga rubbningar inom organismen. Detta är lifsfrågan i det ämne vi här behandlat.

Vid undersökningen om följderna af hudsjukdomar och särdeles af de former, som intaga ansigtet och den hårbetäckta delen af hufvudet, stöter man på den allmänna sjukdomslärans ömtåligaste punkter, på kapitlet om kastningar, repercussion på inre, ädlare organer. På detta fält har godtycket, det ovetenskapliga antagandet och vidskepelsen inom medicinen haft det bredaste spelrum, och med denna mystiska term, kastningar, har fordom inför den oinvigda det största ofog blifvit drifvet. Nu i en sednare tid, då vetenskapligheten inom medicinen kommit så långt, att den eller den betydande auktoritetens blotta försäkran föga betyder, om den ej stöder sig på framlagda klara fakta; att man för sin öfvertygelse fordrar, utom noggranna sjukdomshistorier, nekroskopiska data, och derjemte nu bättre än förr känner utvecklingssättet af de sjukliga förändringarna i organismens texturer, dem autopsierna framdraga i ljuset,— har i sjelfva verket funnits, att i sådana förekomne fall, der man förut skulle förklarat en kastning hafva försiggått från huden åt inre organer, en uppkommen inre

sjukdom haft till följd hudåkommans försvinnande och ej tvertom. Det är nemligen fallet att individer, som lida af kroniska hudsjukdomar, icke mera än andra menniskor, de der njuta af en god helsa, äro preserve-
 verade för att angripas af svåra inre sjukdomar; men då en betydande inre inflammation fortgår, och särdeles då denna är kommen till det stadium att organismens krafter i hög grad äro medtagna, återgår den uti utslaget stegrade kärlverksamheten i huden, och den förut der så i ögonen fallande eruptionen försvinner. Då detta fenomen försiggår kort före döden, påstår utan betänkande den, som ej sett saken djupare, att utslaget kastat sig inåt. Det är det slående beviset af dylika fakta, som föranledt flera af nyare tidens vetenskapsmän, att förklara hela läran om dessa kastningar, hvarpå äldre läkare lade en så stor vikt, för en fabel. ANDRAL *) yttrade häröfver, att den i allmänhet vore att anses som ett godt medel för dåliga diagnoser, att dermed mystifiera sina diagnostiska synder. HEBRA **) säger sig hos de femtontusen fall af kroniska hudsjukdomar, dem han å allmänna sjukhuset i Wien under loppet af fem år behandlat hufvudsakligen med yttre medel, icke fått se någon enda sjukdomstillfällighet, deri han kunnat igenkänna en repercussion från huden på något af de inre organerna.

Om man derföre ej mera vill tala om kastningar, måste dock å en annan sida erkännas, att utbredda kroniska hudåkommor och särdeles de, som intåga ansigtet

*) Mundtligen vid föreläsningar i allmän pathologie, hållna uti école de médecine i Paris om vintern 1849.

**) Dermatologische Skizzen I. c.

och den hårbetäckta delen af hufvudet, kunna på mer än ett sätt skada och äfven medföra fara för organismen, hvilket allt det är högst nödvändigt att göra sig reda före. Härilbör i främsta rummet ställas den retlighet i slemhinnorna, som anmärkts vara en följd af dessa sjukliga processer i huden, och tillfölje hvaraf svåra inflammationer kunna uppstå i ögon eller öron och sätta dessa ädla sinnesorganer i stor fara. Af samma orsak framkallas ofta svårt botliga katarrher inom luftrören och tarmarna.

Vidare är den patologiska lag, som uttryckes i den gamla satsen *ubi irritatio ibi affluxus*, tillräckligt konstaterad, för att sätta utom allt tvifvel det ju hud-
 eruptioner af ifrågavarande art, hvarigenom en så pinsam och långvarig retning underhålles å hufvudets betäckningar, måste öka den, barnåldern utmärkande, benägenheten för cerebral-congestion och dess möjliga följder. I sammanhang härmed bör ställas ett af flere skriftställare förfäktadt påstående, att ifrån de af utslaget bildade stora sårytor å hufvudet inflammation kan längs de blodkärl, hvilka communicera emellan de yttre och inre partierna af hufvudskålen, ledas direkte till hjernans hinner. I hvad proportion sådant skulle hafva ägt rum ibland en större mängd observerade fall, eller om denna slags öfvergång af inflammationen, som då ej kunde vara annat än en *phlebitis*, ens blifvit fullt bevisad, är förf. obekant. Hit kan nemligen ej räknas det af BARRIER *) anförda intressanta fallet af en obstruktion i *vena basilaris* med, såsom det syntes till

*) *Traité pratique des maladies de l'enfance*. Paris, 1842.

följe deraf, vattenutgjutning i hjernans ventriklar, emedan B. ej hänfört denna till ett sådant ursprung.

Slutligen är det af största vikt att veta det dylika hudåkommor, då de nått en viss utbredning, alltid medföra störingar i digestionen, något som på ett intressant vis belyses af sednaste tiders experimenter, hvilka ådagalagt att inom digestionsorganerna *vasa chyli* ferer blifvit i samma mon overksamhet, som delar af huden öfverdragits med fernissa eller andra luften utestängande medel; hvilket, i förbigående sagdt, bevisar riktigheten af den terapeutiska regel, att vid behandlingen af dessa slags sjukdomar alltid äfven söka befordra tarinkanalens verksamhet. Såväl af denna anledning, som genom det vid dylika affektioner uppväckta lidandet i lymfsystemet, måste blodet undergå en väsendtlig förändring till sin sammansättning, blifva vattenhaltigare och således medföra hos det sjuka individet en disposition för vattenutgjutningar, oedemer, hvilka, då de träffa lungor eller hjerna, kunna orsaka en hastig död. Det praktiskt viktiga härvid är, att dessa utgjutningar, då de vid hudsjukdomar förekommit, endast observerats under de mera avancerade stadierna, ej vid det första uppträdandet af sagde åkommor, och att desamma vida oftare träffat lungorna än hjernan, ehuru ett motsatt förhållande varit den vanliga tron, emedan lung-oedemer hos barn hafva blifvit förvexlade med hydrocephalus. Om uppkomsten af oedemer i de inre organerna kan befordras af att utbredda utslag blifva genom yttre medel hastigt fördrifna, är ej afgjort. Märkvärdiga iakttagelser finnas väl äfven hos nyare författare upptecknade, hvilka tala för en sådan möjlighet. Dock skulle de synas böra vara särdeles sällsynta, då HEBRA

inom det stora området för sin erfarenhet ej fått se något enda sådant fall, oaktadt hans behandlingsplan städse gått ut uppå, att ju förr dess heldre och hufvudsakligen med yttre medel bota de förekomna hudåkommorna; eller ligger törhända förklaringen till detta lyckliga resultat i arten af den af HEBRA använda lokalbehandlingen, som företrädesvis utgjorts af omslag med rent vatten, gjorda enligt hydrotherapins föreskrifter, och hvilka säkerligen äro lika mycket att beprisas, som det gamla sättet är att förkasta, enligt hvilket salvor, innehållande zink, bly eller andra giftiga metaller, skulle ingnidas å sårytorna och, af dem naturligtvis lätt absorberade, då måste svårt skada organismen.

Ur det föregående torde utan vidare kommentarier framstå, hvad betydelse bör tilldelas de å hufvud och ansigte hos barn förekommande impetiginösa och eczematösa utslag, dem allmänheten benämner mjölkskorf, och särskildt att en förnuftig vård bör önska dessas läkning redan vid deras första utbrott. Att här ingå i detaljerad betraktelse öfver de läkemedel och vidare åtgärder, som till dessa åkommors botande kunna vid förekommande fall bli af nöden, var ej ändamålet med förestående afhandling.

II.

Om Mortaliteten i Finland år 1850,

af

F. J. BARBE.

Då det i 5:te Häftet 4:de Bandet af dessa Handlingar redogjordes för mortaliteten i Finland år 1849, beräknades landets folkmängd vid 1849 års utgång utgöra:

Protestanter: m:k. 762,383 q:k. 811,532 S:a 1,573,915.
Greker: „ 23,835 „ 20,272 „ 44,107.

S:a m:k. 786,218 q:k. 831,804 S:a 1,618,022.

Af Mortalitets-Tabellerne för år 1850 inhemtas sedermera, att under detta år blifvit i landet födde:

Protestanter: m:k. 28,704 q:k. 27,857 S:a 56,561.
Greker: „ 886 „ 822 „ 1,708.

S:a m:k. 29,590 q:k. 28,679 S:a 58,269.

samt att under året med döden afgått:

Protestanter: m:k. 21,083 q:k. 20,239 S:a 41,322.
Greker: „ 897 „ 694 „ 1,591.

S:a m:k. 21,980 q:k. 20,933 S:a 42,913.

hvarföre behållna vinsten för året beräknas till:

Protestanter: m:k. 7,621 q:k. 7,618 S:a 15,239;

och då bland Grekerne 11 m:k. flere aflidit än blifvit födde, men af q:k. åter 128 flere blifvit födde än döde, samt förty tillvexten bland Grekerne gör 117, får tillökningen i landets hela folkmängd för året icke angifvas högre än:

m:k. 7,610 q:k. 7,746 S:a 15,356.

till följe hvaraf folkmängden i landet vid 1850 års utgång, in- och utflyttningar under så väl detta år som under hela qvinquenniet 1846—1850 oberäknade, finnes utgöra:

Protestanter: m:k. 770,004 q:k. 819,150 S:a 1,589,154.
Greker: „ 23,824 „ 20,400 „ 44,224.

S:a m:k. 793,828 „ 839,550 „ 1,633,378.

Men då emellertid den i landet vid utgången af år 1850 anställda folkräkningen enligt Tabellverket angifver landets folkmassa vid nämnda tid till:

Protestanter: m:k. 769,546 q:k. 820,225 S:a 1,589,771.
Greker: „ 26,671 „ 20,473 „ 47,144.

S:a m:k. 796,217 q:k. 840,698 S:a 1,636,915

så synes häraf, att landet under sednaste qvinquennium genom flere in- än utflyttade vunnit inalles:

m:k. 2,389 q:k. 1,148 S:a 3,537,

och att öfvertalet af kvinnor bland Protestanterne uppgår till 50,679, hvaremot bland Grekerne m:k. öfverskjuter q:k. med 6,198, hvarföre också skilnaden könen emellan för hela befolkningen utgör endast 44,481 flere kvinnor än män.

Af de år 1850 antecknade 57,273 Protestantiska barnaföderskor, af hvilka vid barnsörden afledo 462, äro framfödda inalles 28,704 gossar och 27,857 flickor S:a 56,561 lefvande barn, utom 1,562 dödfödda. An-

talet af dem, som födt tvillingar, är 824 och trillingar 13. I anseende till åldern voro af dessa barnaföderskor:

Emellan 15 och 20 år	1,451.
„ 20 „ 25 „	10,416.
„ 25 „ 30 „	15,620.
„ 30 „ 35 „	14,375.
„ 35 „ 40 „	10,010.
„ 40 „ 45 „	4,443.
„ 45 „ 50 „	915.
Öfver 50 år	43.

S:a 57,273.

Äktenskap afslötos under året inalles 12,718, och af de lefvande framfödda barnen voro oäkta 1,991 gossar och 2,103 flickor S:a 4,094. Af dessa föddes i städerna 476 och inom landsförsamlingarne 3,618, hvarföre af de i städerna inalles födda 3,079 barn således nära hvarje 7:e, och af de inom landsförsamlingarne inalles födda 53,482 nära hvarje 15:de varit oäkta. Bland städerna framstå härvid Helsingfors och Torneå med hvarje 4:de, Wasa, Kaskö och Willmanstrand med hvarje 5:te, samt Åbo, Wiborg, Lovisa och Nyslott med hvarje 6:te barn oäkta. Af dessa barn afledo dock inom första lefnadsåret i städerna 145 och på landsbyggden 830, S:a 975 barn, eller omkring hvarje 4:de.

Med döden afgingo år 1850 i landet bland Protestanterne inalles 41,322 personer, neml. 21,083 m:k. och 20,239 q:k., det är, af folkmängden vid årets ingång hvarje 38:de. Detta utvisar för året 1850 den största dödligheten under hela decenniet 1841—1850, emedan enligt hvad härförinnan derom antecknad blifvit, denna nummer varit i följd under de angifna tio åren: 44, 45, 45, 45, 43, 40, 43, 42, 40 och nu 38.

Den sjuklighet som förorsakat denna större dödlighet angifves enligt Tabellverket såsom följer:

Aflidne år 1850 bland Protestanterne i:

<i>Farsoter:</i> Kikhosta	3,972.
Nerv- och Rötfeber	1,919.
Hetsig feber	1,915.
Rödsot	1,509.
Koppor	1,477.
Messling	1,212.
Skarlakansfeber	332.
Venerisk smitta*)	30.
Cholera	16.
Gula febern utomlands	9.
	12,391.

<i>Krämpor:</i> Blodhostning, Lungsot, Tvinsot	3,702.
Vattusot	2,889.
Håll och Styng, Bröstfeber	2,819.
Hjertsprång, Magref, Maskar	1,919.
Slag, Stickfluss	1,652.
Bukref, Colik, Förstoppning	774.
Sår, Bulnader, Bölder	444.
Gikt, Led- och Torrvärk	384.
Risen eller Engelska sjukan	302.
Strypsjuka	229.
Fallandesot, Convulsioner	220.
Halsfluss	185.
Kräfta	127.
Frossa, Älta	108.

*) Curbus-Journalerne uppgifva antalet af döde i denna smitta till 50.

Brock	73.
Stenplåga, Vattustämma	72.
Blodflöde	27.
Dragsjuka	27.
Svaghet vid födseln	23.
Elephantiasis	15.
Vansinne	2.
Hysteri	2.
	15,995.
Oangifven sjukdom	7,309.
Ålderdomssvaghet	3,864.
Olyckshändelser i ofall*)	1,301.
Barnsbörd	462.
	Summa 41,322.

Det under de närmast föregående åren anmärkta aftagandet i dödsnummern af barn under 10 års ålder, sålunda att antalet af dessa för åren 1846—1849 emot vanligheten nedgått under halfva mortalitetssumman, gäller dock icke för året 1850 alldenstund dödligheten hos barnen nu åter öfverstiger hälften af dödssumman. Sålunda hafva år 1850 aflidit i städerna 1207 och i landsorten 20,387, S:a 21,594 barn under 10 år, deribland 11,448 m:k. och 10,146 q:k., således 933 flere

*) Tabellerne specificera dessa ofall sålunda: qvafde af mödrar och ammor 48, mördade 48, sjelfmördare 68, döde af våda 63, drunknade 680, slagne af åskan 14, ihjelosade och bräde 69, ihjelfallne 55, ihjelsvultne 4, ihjelfrusne 48, krossade 105, döde af starka drycker 44, af ormbett och förgift 4, förvillade i skog 6, bitne af odjur 3, döde af okänd händelse 42, S:a 1301.

än hvartill halfva mortalitetsnummern bland Protestanterne sig belöper.

De aflidnas upphunna ålder är för året angifven sålunda:

Döde under 10 år	m:k. 11,448	q:k. 10,146	S:a 21,594.
„ mellan 10 och 25 år	„ 1,383	„ 1,320	„ 2,703.
„ „ 25 „ 50	„ 2,891	„ 2,504	„ 5,395.
„ öfver 50 år	„ 5,361	„ 6,269	„ 11,630.
	S:a m:k. 21,083	q:k. 20,239	S:a 41,322.

Dödligheten i städerna i förhållande till den å landsbygden angifves i följande Tabell för Protestantiska befolkningen:

Åbo Stift.	I städerna födde	1,714	döde	1,591.
	På landet	„ 28,137	„	20,219.
Borgå Stift.	I städerna	„ 1,365	„	1,355.
	På landet	„ 25,345	„	18,157.
Summa	I städerna födde	3,079	döde	2,946.
	På landet	„ 53,482	„	38,376.
Total	födde	56,561	döde	41,322.

Vidkommande sedan dödligheten under månaderna af året, har denna aftagit i följande ordning:

Aflidne under April månad	4,171.
Maj	4,105.
Januari	4,076.
Mars	3,966.
Februari	3,468.
December	3,251.
Augusti	3,196.
Juni	3,075.

Juli 3,072.

November . . 3,039.

October . . . 2,969.

September . . 2,934.

Summa 41,322.

Vid beräkningen af Medellifslängden för året följe vi den härförinnan nyttjade methoden att sammanställa antalet af födde och döde för året med folcknummern vid årets ingång, då vi erhålle följande analogier:

$$56,561 : 1,573,915 = 1 : 27,65$$

$$41,322 : 1,573,915 = 1 : 38,09$$

Vi finne nu af den erhållne summan 65,74 dividerad med 2, att medellifslängden för året 1850 uppgår till endast 32,87 år, och att den sålunda detta år varit mindre än för något af de föregående åren i decenniet. För att derjemte lemna en öfversigt af sjukdomarnes härjningar i landet under qvinqvenniet 1846—1850, vidfoge vi här en Tablå öfver letaliteten inom de Protestantiska församlingarne i landet för de nämnda åren, samt intage deri äfven uppgift på såväl totalsummorne som medeltalen för hela decenniet 1841—1850, med hänvisning tillika till den Tablå, som för qvinqvenniet 1841—1845 häröfver finnes meddelad i 3:dje Bandet af dessa Handlingar, pag. 278.

Beträffande orsaken till den ovanligt låga medellifslängden för året 1850, hafve vi redan ofvanföre angifvit en ovanligt hög dödlighet för året bland barn under 10 år, och kunna nu icke undgå att här antyda denna såsom den närmaste orsaken till det ogynnsamma resultatet för året. Utom det att under ifrågavarande år i kikhosta afledo 1770 flere än medeltalet för de

föregående fyra åren, dogo nu äfven i koppor och i rödsot det dubbla antalet emot hvad i dessa sjukdomar afgick under det föregående året 1849. Dessa de vanligaste farsoter för barnåldern äro således de som egentligen tillvägabragt det menliga helsoförhållandet under året. Bland krämporne anmärke vi dessutom att Risen eller Engelska sjukan skördat uuder året dubbelt flere offer än vanligt. Då vi vid flere tillfällen redan härförinnan beklagat att helsovården i landet icke gittat uppdrifva medellifslängden i Finland till den höjd, hvari denna står i grannriken vesterut, så återkomme vi med anledning af det angifna förhållandet för året 1850 äfven nu till samma klagan. Vi hafve härvid tillförene antydt det fränst i ögonen fallande förhållande, att helsovårdareantalet är i dessa länder i jemförelse till folk-mängden 2 à 3 gånger större än i Finland samt förmodat att äfven detta medverkat till den anmärkta skiljaktigheten. Gerna medgifve vi, att detta icke ensamt är eller får antagas vara orsaken härtill, utan att äfven andra inverkningar härvid spela en vigtig roll. Att uppleta och framställa dessa skulle dock leda oss långt in på reformer af så väl helsovården i allmänhet som medicinalpolisen i synnerhet, hvilka det dock tillkommer icke en enskild utan en auctoritet att angifva. Af denna orsak lemne vi här ock endast en öfversigt af den för hvarje år beräknade medellifslängden i landet under decenniet, utvisande:

År 1841 medellifslängden 36,6 år.

1842 36,0 „

1843 36,5 „

1844 36,5 „

1845 35,5 „

1846	34,95 år
1847	35,85 „
1848	34,4 „
1849	33,5 „
1850	32,87 „

eller i medeltal för decenniet emellan 35 och 36 år.

Detta oaktadt får dock Finland icke räknas till de länder i Europa, hvilkas medellifslängd står lägst. Enligt D:r Caspers uppgift i hans bok: Die wahrscheinliche Lebensdauer. Berlin 1835. är medellifslängden i följande Europeiska stater denna:

I Preussen medellifslängden	29,6
Schweitz	34,6
Frankrike	35,8
Belgien	36,5
England	38,5

Härtill foge vi enligt sednare beräkningar:

I Sverige	39,3
Norige	41,5

Bland de märkeliga resultater hvar till D:r Caspers beräkningar i denna väg leda, vilje vi framför annat här angifva, att lifslängden hos gift folk i allmänhet kan räknas större än hos celibatärer, äfvensom hos de behållne och förmögne större än hos proletären, således att sedlighet och snygghet äro helsobringande, samt att man i allmänhet får antaga att i sednare tider medellifslängden varit i tilltagande. Att äfven krig eller eller fred inverka härpå faller lätt i ögonen.

Slutligen meddele vi här äfven en förteckning öfver de församlingar, der enligt folkmängdstabellerne folkminskning egt rum under qvinquennium 1846—1850.

Förteckning öfver de församlingar i Finland der folkminskning egt rum åren 1846—1850.

Nylands Län.

	Personer.
Lifgardet	18.
Sveaborg	202.
Svartholm	126.
Borgå Askola	11.
Perno moderkyrka	71.
Mentsälä „	45.
Helsinge	27.
Thusby	19.
Esbo	149.
Tenala Koskis	6.
Kisko Suomusjärvi	13.
	S:a 687.

Åbo och Björneborgs Län.

Nådendal	5.
Piikkis moderkyrka	72.
Kustö	39.
Pemar	14.
Sagu, Karuna	10.
Pargas	32.
Nagu	32.
Reso, Merimasku	22.
Wirmo, Mietois	39.
Pöytis moderkyrka	82.
Masku „	35.
Wahto	10.
Nousis	29.
Rimito	9.
Nystads pastorat	8.

Kumo	8.
Kisko, (Länets andel)	26.
Bjerno moderkyrka	12.
Öfverby	70.
Kimito moderkyrka	22.
Haliko, Angelniemi	2.
Uskela, Bertils	27.
Nyby, Eura	28.
Karinais	14.
Hammarland, Eckerö	3.
Finström, Getha	4.
Sund moderkyrka	39.
Föglö, Kökar	2.
Sottunga	5.
Lemland, Lumparland	5.

S:a 705.

Tavastehus Län.

Tavastehus	545.
Pungalaitio	49.
Akkas	20.
Wono, Rengo (Länets andel)	2.
Hauho, Tuulois	7.
Lampis, Koskis	8.

S:a 631.

Wiborgs Län.

Kexholms stad	27.
landsförsamling	30.
Kivinebb	143.
Kymmene	360.
Jachimvaara	180.

Hiitola	536.
Rautus	44.

S:a 1,320.

Kuopio Län.

Tohmajärvi Kihtelysvaara	539.
------------------------------------	------

Wasa Län.

Gamla Carleby stad	4.
Storkyro, Orisbergs bruk	20.
Kelviå moderkyrka	149.
Keuru, Soini	89.

S:a 262.

Uleåborgs Län.

Limmingo, Kembele	10.
Ijo, Alakiminki	28.

S:a 38.

net Finland åren 1846—1850.

	Summa	Medeltal för 5 år.	S:a S:rum. 1841—1851.	Medeltal för 10 år.	
1:o <i>Farsot</i>	15	10,860	2,172	20,966	2,097
	212	5,899	1,180	12,879	1,288
	72	12,779	2,556	23,696	2,370
	19	7,149	1,430	11,139	1,114
	609	4,304	860	9,763	976
	332	2,647	529	6,040	604
	177	5,490	1,100	6,748	675
	30	188	37	432	43
	16	1,522	304	1,522	152
	9	9	2	9	1
	391	50,847	10,170	93,194	9,320

Rhazes (född 860, död 912) lämnade till först öfver

Tablå öfver Sjukdomarnes letalitetet inom Protestantiska församlingarne i Storfurstendömet Finland åren 1846—1850.

	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Summa	Medeltal för 5 år.	S:a S:rum. 1841—1851.	Medeltal för 10 år.
1:o Farsoter:									
Hetsig feber	2,677	2,257	2,151	1,860	1,915	10,860	2,172	20,966	2,097
Messling	2,092	1,365	451	779	1,212	5,899	1,180	12,879	1,288
Kikhosta	2,035	1,564	2,471	2,737	3,972	12,779	2,556	23,696	2,370
Nerv- och rötfeber	1,226	1,316	1,173	1,515	1,919	7,149	1,430	11,139	1,114
Rödsot	1,024	656	417	698	1,509	4,304	860	9,763	976
Skarlakansfeber	736	572	419	588	332	2,647	529	6,040	604
Koppor	709	1,726	699	879	1,477	5,490	1,100	6,748	675
Venerisk smitta	42	47	41	28	30	188	37	432	43
Cholera	—	—	903	603	16	1,522	304	1,522	152
Gula febern utomlands	—	—	—	—	9	9	2	9	1
Summa	10,541	9,503	8,725	9,687	12,391	50,847	10,170	93,194	9,320
2:o Krämpor:									
Blodhostning, Lungsot, Tvinsot,	3,338	3,352	3,379	3,877	3,702	17,648	3,530	31,821	3,182
Vattusot	2,987	2,702	2,774	3,007	2,889	14,359	2,872	26,398	2,640
Håll och Styng, Bröstfeber	2,977	2,653	2,773	2,568	2,819	13,790	2,760	26,687	2,669
Hjertsprång, Magref, Maskar	1,893	1,522	1,736	1,981	1,919	9,051	1,810	16,625	1,663
Slag, Stickfluss	1,548	1,565	1,694	1,698	1,652	8,157	1,631	15,164	1,516
Bukref, Colik, Förstopning	796	696	798	816	774	3,880	776	7,334	733
Sår, Bulnader, Bölder	460	454	433	458	444	2,249	450	4,148	415
Gikt, Led- och Torrvärk	360	337	361	345	384	1,787	357	3,434	343
Halsfluss	214	211	248	180	185	1,038	207	2,105	211
Fallandesot och Convulsioner	206	195	257	260	220	1,138	227	1,941	194
Strypsjuka	185	175	184	194	229	967	193	1,652	165
Frossa, Älta	171	442	785	165	108	1,671	334	2,122	212
Risen eller Engelska sjukan	147	124	133	178	302	884	177	1,490	149
Kräfta	126	121	113	119	127	606	121	1,086	109
Stenplåga, Vattustämma	69	73	54	74	72	342	69	666	67
Brock	60	67	73	72	73	345	69	633	63
Blodflöde	30	36	36	37	27	166	33	335	33
Dragsjuka	27	12	8	38	27	112	22	615	61
Elephantiasis	11	20	12	15	15	73	15	126	13
Vansinne	3	2	1	3	2	11	2	19	2
Svaghet vid födseln	1	7	5	23	23	59	12	59	6
Menstruationsfel, Hysteri	—	3	1	—	2	6	1	6	1
Pestskott	—	1	—	—	—	1	—	5	—
Mjeltsjuka	—	—	—	1	—	1	—	1	—
Bleksot	—	—	—	1	—	1	—	1	—
Summa	15,609	14,770	15,858	16,110	15,995	78,342	15,668	144,473	14,447
3:o Oangifven sjukdom	6,122	5,746	6,737	6,925	7,309	32,839	6,568	62,715	6,272
4:o Olyckshändelser: vid barnsbörd	452	470	448	433	462	2,265	453	4,403	440
Annat ofall	1,152	1,087	1,291	1,287	1,301	6,118	1,224	12,061	1,206
5:o Ålderdoms svaghet	3,827	3,717	3,620	3,704	3,864	18,732	3,747	34,199	3,420
6:o Civiliter Mortuus	1	—	—	—	—	1	—	2	—
Total	37,701	35,293	36,679	38,146	41,322	189,144	37,830	351,047	35,105
Protestantiska befolkningen vid årets början	1,505,159	1,517,525	1,533,720	1,553,456	1,573,915				
Dödsfall på antal innevånare, ett på	40	43	42	40	38				
Medellifslängd i årtal	34,95	35,85	34,4	33,5	32,97				

Anm. Inom Geckiska församlingarne räknades år 1845 42,565, och år 1850, 47,144 personer.

1	Hetsig feber	1:o Farsot:
2	Messing	
3	Kikhosta	
4	Nerv- och röf-feber	
5	Röf-feber	
6	Skarlatansfeber	
7	Koppor	
8	Venerisk smitta	
9	Cholera	
10	Gula febern utomlands	
11		
12	Blothostning, Långsot, Tjinn-sot	2:o Krämpor:
13	Vallusot	
14	Hall och Stung, Bred-feber	
15	Hjert-pning, Maget, Mäkan	
16	Stag, Strick-fus	
17	Buket, Colik, Förstopning	
18	Sår, Blåmärken, Bölder	
19	Gikt, Låd- och Tjinn-sår	
20	Hallus	
21	Fallusot och Gonnusot	
22	Styg-sår	
23	Frossa, Åta	
24	Röf eller Fagel-sjukan	
25	Kräfta	
26	Sten-sjukan, Vattensjukan	
27	Bråk	
28	Bröf-sjukan	
29	Bräns-sjukan	
30	Bräns-sjukan	
31	Bräns-sjukan	
32	Bräns-sjukan	
33	Bräns-sjukan	
34	Bräns-sjukan	
35	Bräns-sjukan	
36	Bräns-sjukan	
37	Bräns-sjukan	
38	Bräns-sjukan	
39	Bräns-sjukan	
40	Bräns-sjukan	

III.

Om Kopporne och Koppymningen i Finland

af

F. J. RARBE.

Den exanthematiska feber, som under namn af kopp-smitta eller koppor (variola) härjat i Europa i mera än 1000 år och derunder enligt Sydenham skördat offer flere än både pest och krig utkräft, har icke heller urakt-låtit att hemsöka äfven den vrå af norden, der Suomi-folket slutligen fästet sina bopålar. Öfver denna far-sots uppkomst och första uppenbarelse herrskar ännu sagans dunkel. Att den hos de äldre Grekerne och Romarne varit okänd har man velat sluta deraf, att Läkarene hos dem icke med ett ord omnämna denna sjukdom. En i Alexandria omkring år 622 praktise-rande Arabisk Läkare uppgifves såsom den förste, hvil-ken observerat kopporne i deras epidemiska gestalt. Dessförinnan skola de dock redan 569 eller 572 hafva visat sig under kriget emellan Habessinierne och Ara-berne, samt förstört den segrande Habessiniska arméen och äfven utspridt sig bland Araberne. Dessas Läkare Rhazes (född 860, död 912) lemnade till först öfver

sjukdomen en fullständig beskrifning. Å andra sidan talar ryktet för *Krauses* åsigt, hvartill äfven *Hecker*, *Hæser* m. fl. sluta sig, att kopporne voro kända i Indien och China sedan uråldriga tider tillbaka, minst ett årtusende före Christi födelse, ja att de till ock med redan i femte seklet funnits i Frankrike, ehuru de först i det sjette fingo en pandemisk utbildning. När och huru koppsmittan först öfverkommit till Europa är ännu icke historiskt bestämdt. Sprengel påstår att genom den hjälpsändning af trupper, som Kejsar Justinianus lemnat Habessierne, smittan inkommit till Italien, och skulle sålunda Europeerne erhållit den nästan ur första hand. En annan mening är, att smittan år 740 först visat sig i Spanien, dityrd af Saracenerne. Andra åter påstå att kopporne icke förr än under korstågen blifvit Europeerne meddelade. Sannolikt är att smittan på alla dessa vägar öfverkommit till Europa. Gifvet är att den i 11:te seklet utbreddt sig öfver den södra och i det 13:de äfven öfver den nordliga delen af denna Verldsdel. I England var den redan 1270 en allmänt känd sjukdom. Till Vestindien och södra Amerika skall sjukdomen blifvit öfverförd i det 16:de och till Columbien i det 17:de seklet. Ännu år 1643 voro kopporne okända i Brasilien. Till Ostindien, Ceylon och Moluckiska öarna öfverfördes de af Holländarene i sednare hälften af 17:de seklet och 1718 till Goda Hoppsudden. Till Grönland kommo de 1733 och 1781 till Hudsons Bay. Genom Araberne utbreddes de öfver Asien och påstås af dem, som ej antaga deras urgamla Asiatiska ursprung, redan i 10:de seklet hafva inkommit till China. När smittan inträngt till Sverige och Finland är ovisst. Bengt Olsson i sin Läkarebok

af år 1578 Sthm omtalar ännu ej koppor, men väl en svårare Mässling sålunda: "The gröna och fiolbruna äro dödellige och ju svartare the äro ju värre äro the". Bergius i sitt tal 1758 förmodar att han härmed menat koppor, och att smittan redan varit i full gång i Riket *).

Detta sålunda utbredda kopp-contagii välde har man ansett sig med en till visshet gränsande sannolikhet kunna deducera från någon af de ofvannämnde kopp-epidemierna. — Men såvida det gifvits en tid då koppor icke funnits, måste man antaga att till koppornes första uppkomst något annat än contagium varit orsaken, emedan dettas tillvarelse förutsätter den specifica process, hvarigenom det alstras. Häraf följer sålunda, att koppor uppkommit och kunna uppkomma primitivt äfven utan contagii inverkan. Dock är det sätt, hvarpå kopporne första gången uppkommo oss obekant, och sedan de blifvit kända kan intet enda säkert faktum företes, som tydligen ådagalade att de uppkommit utan contagium, och att till följe deraf sedermera den concurrens af omständigheter icke egt rum, af hvilken kopporne första gången producerades. Så trodde Archiater Rosenstein år 1771 att Riket skulle beständigt kunna frias ifrån koppor, om emot dem vidtogs samma mått som emot pesten, d. v. s. att de sjuke isolerades och kurerades och alla öfrige beröfvades, genom ympning på samma tid, dispositionen att emottaga smittan, som

*) Om och huruvida koppor omtalas i *H. Schmidts Urtegaard*. Malmö 1557. *Arvid Mårtenssons Practica*, 1642, och *C. Linds Läkie-bok*, Wisingsborg 1675, är för mig okänt. Bengt Olson kurerade sjukdomen med Krasse- och Åkerlejrö.

genom spärrningsanstalter sedan skulle hindras inkomma i landet. Emellertid är bland Läkare den meningen mest antagen, att en pestartad utslagssjukdom hos hästarne varit den hvarifrån kopporne leda sin upprinnelse. Genom ympning har det lyckats att öfverflytta koppor äfven på Apor. Susceptibiliteten för koppsmittan är ibland större, ibland mindre, samt vanligen störst hos barn under 12 år. Såsom grund för koppornes intermitterande epidemiska härjningar anser man den herrskande konstitutionens inflytelse. Första gången kopporne visade sig hos ett folk, voro de alltid mera förödande än då de sedermera grasserade. I början skedde det i form af ifrån hvarandra skilda epidemiska invasioner, och ännu finnas länder der de visa sig endast hvar 10 och 13 år. I sednare tidehvarfven af deras härjningar i Europa förlorade de den intermittenta epidemiska gestalten och fortforo att mera oafbrutet propagera sig, ehuru dock med vissa remissionsperioder. Kopporne såsom en epidemisk exanthematisk feber anfalla ett individuum enligt regel endast en gång. Receptiviteten för koppcontagiets pathogenetiska inverkan upphör genom sjelfva den sjukdomsprocess det åstadkommer. Fakta, som skulle intyga motsatsen häraf, bero på en felaktig observation, i det man förvexlat det på huden framkommande exanthemet med hela sjukdomsprocessen. Så kunna väl hos dem, som genomgått kopporna, lokala hudaffektioner uppkomma, men dessa framgå icke ur en allmän, alla organismens krafter afficerande, metamorphos.

Det är ej oundgängligt att hvar människa skall få kopporna. Enligt Rosenstein skola Medici hafva funnit, att ibland 100, på hvilka man ympat smittkoppor, smit-

tan ej tagit på fem, om hvilka man således är säker att de ej få kopporne. Samma man uppgifver sig hafva sett ett barn som hade koppärr och rufvor på sig då det föddes. Då modren var inemot fullgången hade hennes äldsta barn sjuknat i koppor. Sex år derefter fingo de öfrige barnen kopporne utom det sistfödda, som redan haft dem under fosterlifvet. Såsom den äldsta, som haft koppor, nämner Rosenstein en hustru i Torsång socken som var öfver 80 år och hade dem rätt många, men gick lyckligt igenom. Han antager att kopporne döda årligen 10:de delen af barnen i Sverige. Archiater Bäck uti dess tal i Sv. Vet. Akad. 1764 antager att i Sverige i kopporne dö hvar 6:te och 9:de af dem som födas *). Att vinterkölden icke inverkar till koppsmittans afstannande observerade Rosenstein i Upsala 1743.

Efterhand som kopporne utbredde sig till nästan alla människoslägtets utgreningar vande man sig innan kort att anse dem såsom ett nödvändigt ondt, ett straff af Gud människorna gifvet till varning och förbättring, hvilket det vore syndigt att motarbete. Sällan eller aldrig hafva derföre i de mensklige samhällena åtgärder till smittans utbredning blifvit vidtagne såsom mot andra contagioner. Historien förmäler att endast Hottentotterne barrikaderade emot koppsmittan, då ett Holländskt skepp hade infört den med smittade barnkläder till Cap år 1718. I Europa äflades man deremot att

*) *Süsmilch* beräknade att i kopporne afled hvar 12:te af de smittade och Frank antog att kopporne förstört $\frac{1}{4}$ af människoslägtets under loppet af 12 århundraden alstrade individer.

påfinna praeservativ emot smittan. Man trodde sig sluteligen i tjärvattnet hafva påfunnit ett sådant, och man drack det ur spetsglas morgon och afton så länge tills man antingen fick kopporne eller farsoten afstagnade. ROSENSTEIN införde detta medel äfven i Sverige, och då i Långthora socken nära Upsala i en koppfarsot knappt något barn blef vid lif, af dem som insjuknade, blef den nu, säger han, så lindrig, att knappt något dog, sedan allmogen begynn timer låta sina barn dricka litet tjärvatten både för och under sjukdomen. Under den svåra koppfarsoten i Upsala 1744 nyttjade han med förmon såkallade praeserverande piller, enligt följande recept:

Res. Calomel rite ppt. gr. XII.
 Camphorae gr. VIII.
 Extract. Aloës gr. XII.
 Gummi Guajaci gr. XVI.
 M. f. l. a. pill. pond. gr. 11 foliis argenti obducendae: D:r S:r Praeserverande piller.

Af dessa gäfvos åt ett barn om 2 år 3 piller, om 3 år 4, om 5 år 6 dock ej öfver 7 piller 2:ne gånger i veckan. Förmådde dessa ej skaffa öppning tillsattes 1 à 2 gran Resina Jalappae rifvet med mandlar. Han trodde nemligen att hos Campherten låg *den mesta förmögenheten att hålla kopporne ifrån*, i stöd af den observation att om koppvar blandades med camphert tog smittan icke på. Calomelen åter nyttjades af D:r Boerhaave, hvilken ansåg koppor för en inflammationsfeber och hvarje koppa för en böld, samt förty mente, att om inflammationsfebern genast kunde dämpas, skulle inga bölder eller koppor blifva utaf. I stöd af samma åsigt användes äfven a-thiops mineralis och

kinkina. Methoden skall ofta slagit väl an och mången derigenom undgått smittan eller åtminstone fått goda koppor *). Chirurgiska Societeten i Stockholm recommenderade år 1769 Skälspeck invärtes. Doktor BELLOSTE och hans patienter buro amuletter med qvicksilfver och gingo fria för kopporne i 70 à 80 år. I Norrland påhängde man Moschus. En fru från Finland upptäckte för hofvet i Stockholm ett af henne påfunnet arcanum. Detta bestod i att hafva på sig skarlahan i stället för linnetyg och att betäcka äfven ansigtet med detsamma. ROSENSTEIN berömde hennes välmening, men ansåg medlet för otillräckligt. Ifrån ansigtet sökte man annars afleda kopporne genom incisioner i huden på armar och ben, der kopporne sålunda förmåddes att mest slå ut. En moder vann samma ändamål med en god risbastu åt sitt barn, flere andra slike kurer att förtiga.

Sluteligen kom man dock på det praeservativ, som i hela det 18:de seklet spelade en vigtig roll vid kopp-smittans hämmande och äfven gaf anledning till upptäckten af vaccinationen vid seklets utgång, jag menar den egentliga *koppymningen* eller ympningen på friska och förut medelst diaet och medikamenter såsom

*) Om sätten att sköta koppor i äldre tider, se *Läk. & Naturforskaren* B. 12 pagg. 217—228. Från Rhazes till Sydenham sökte man att genom stillhet och hetta befordra smittans *gäsnung* i kroppen; SYDENHAM började att genom ett kylande förhållande tillbakahålla denna fermentation, och BOERHAAVE införde Bezoardica frigida, i synnerhet Mercurialia och Antimonialia, att tämja koppgiftet. J. C. REIL i Halle 1791 nyttjade med fördel qvicksilfver, opium, kina och vesikatorier.

det hette *praeparerade* barn och äfven äldre personer med var af verkliga smittkoppor. Denna ympning framkallade vanligtvis endast lindriga eller såkallade godartade koppor, men skyddade icke dessmindre för vidare smitta. Detta kallades att *köpa koppor*, troligen deraf, att ympningen stundom verkställdes sålunda, att slantar trycktes på några mogna rufvor hos den som hade koppor och sedan fastbundos på huden på den person som skulle ympas, då smittan slog an hos alla dem som icke voro, hvad man i sednare tider kallat, refraktära för smittan. Läkarene ympade dock vanligen med lansett eller med trådar fuktade med koppvar. Sådane trådar kunde förvaras i torra flaskor ända till sex år utan att förlora sin smittkraft.

Denna köpenskap med koppor omtalas i Europa först i Constantinopel vid ingången af 1700talet. En gammal vidskeplig Thessalisk qvinna sysselsatte sig då med denna slags ympning och stod derföre i högt anseende. Hon berömde sig att hafva ympat öfver 40,000 personer. Konsten sade hon hade blifvit henne uppenbarad af den heliga Jungfrun och ympstyngen gjorde hon vanligen i form af ett kors. Den som först bekantgjorde i Europa detta Österländska praeservativ var en Grekisk Läkare E. TIMONI år 1713 och sedermera ett Engelskt fruntimmer Lady MONTAGUE som då uppehöll sig i Constantinopel. Hon lät nämnda qvinna år 1717 ympa sin sexåriga son och allt aflopp lyckligen. Hemkommen till England meddelade hon här denna upptäckt åt sin Läkare MAITLAND, hvilken år 1722 ympade äfven hennes dotter. Emellertid hade redan den 9 Augusti 1721 i London koppymmpningen på försök blifvit verkställd på 6 lifsfångar, hvilka gingo lyckligen ige-

nom och sluppo det dem ådömda straff, samt derefter på Prinsens af Wales barn. ROSENSTEIN vill ock veta, att när Carl XII var i Bender skall han låtit uppsätta en omständelig berättelse huru koppymmpningen öfvades i Turkiet och hemsändt denna berättelse till Stockholm, utan att, såvidt man utspana kunnat, något försök härmed i den vägen der på den tiden blifvit gjordt.

Ifrån England utspriddes sedan ympnings-praeservativet emot kopporne öfver Europa*). Genom Doktor SPÖRING, utnämnd 1728 till Medicinae Professor i Åbo, hvilken 1725 uppehöll sig i Paris och London samt 1726 blef Medicinae Doktor i Hardervik, gjordes koppymmpningen känd i Finland förr än i Sverige. SPÖRING utgaf i Åbo 1737: *En kort beskrifning om sättet att ympa koppor på menniskor*. 4:o. Vi måste beklaga att denna uppsats redan är i Finland så sällsynt att vi ej kunnat öfverkomma densamma. Angående koppymmpningens införande i Sverige låne vi här ur Medicinal-Rådet BERGS uppsats härom i Hygiea 1851 och 1852 följande korta utdrag:

År 1737 utgaf redan SPÖRING i Åbo sin afhandling: *De Inoculatione variolarum* eller *kort beskrifning om sättet att ympa koppor på menniskor*. I China skall denna ympning varit använd sedan år 1017 sålunda, att velar doppade i koppvaret infördes i näsborrarne, hos flickor i högra och hos gossar i vänstra näsborren, eller ock inblåser man pulvret af torkadt koppvar i näsan. Enligt SPÖRING skulle af 1000 patienter

*) MATY påstår, att till år 1758 blefvo i England 200,000 personer ympade och hos ingen af dessa observerades ett återfall i koppor.

980 genom koppym্পningen konserveras, då annars af samma antal 737 duka under.

År 1734 utgaf VOLTAIRE i Rouen sitt 11:te Philosophiska bref *om koppors ympning* och 1745 utkom det i Stockholm på Svenska. VOLTAIRE tillskrifver Tscherkesserne ympningens införande såsom ett medel att bevara döttrarnes skönhet och betrygga den indräktiga afsättningen af vackra flickor till Turkarnes och Persernes seraljer.

År 1746 inrättades i London ett eget koppym্পnings-hospital, och ifrån Sverige sändes i Januari 1755 DAVID SCHULTZ (Schultzenheim) dit att taga kännedom om metoden. Återkommen 1756 afgaf han till Sundhets-kommissionen *berättelse om koppornas ympande*, tryckt i Stockholm s. år, hvilken berättelse innan kort öfversattes på Engelska och Tyska. Samma år upplät Collegium Medicum i Stockholm ett af dess rum till koppym্পning, och utgaf äfven i tryck: *Kungörelse om det som vid koppym্পning bör iakttagas*. BERGIUS meddelade i Vet. Akad. Handl. s. år Band XVII sina idéer om ympning vid koppsmitta, sedan han redan 1754 utgifvit en disputation: *De variolis curandis*, och JOH. HAARTMAN i Åbo den 12 Nov. s. år verkställt på Prof. LECHES dotter den första koppym্পningen i Norden. Den andra verkställdes af Prof. AURIVILLIUS i Upsala. Intill 1756 års början hade endast 4 barn inom riket blifvit ympade.

Redan 1756 i Juli tillstyrkte Sundhets-kommissionen inrättande af ett koppym্পnings-hospital i Stockholm, men för den till 40,000 Dal. K. M. beräknade kostnaden härvid felades medel. Emellertid ympades barn af enskilte Läkare i Stockholm och i landsorterne, i synnerhet

af Dr HAST i Österbotten, hvilken äfven härföre hugnades med belöning. År 1760 öppnades subskription för grundläggande af koppym্পnings hospitaler, som ock änteligen år 1766 sålunda tillvägabragtes ehuru i mindre skala i Stockholm, Götheborg, Christianstad samt Sunnerby pastorat i VesterGöthland. Samma år upphäfdes Sundhets kommissionen och Collegium Medicum erhööll nu vården äfven af koppym্পningshusen. Emellertid hade redan 1763 Dr MURRAY i Göttingen utgifvit sin Disputation: *Fata variolarum insitionis in Suecia*, hvilken fullständigare bearbetad utgafs år 1767 i Göttingen under titel: *Historia insitionis Variolarum in Suecia*.

År 1769 utgaf Archiater Bäck i Svensk öfversättning Thom. Dimsdals: *Nytt och nuförtiden antaget koppym্পningssätt* och s. år ympades lyckligen af ROSENSTEIN i Stockholm fem medlemmar af den unga Kongl. familjen, hvaröfver tacksägelse hölls i Storkyrkan, der Collecten till koppym্পningens befrämjande inbringade den betydliga summa af 10,595 Dal. K. mynt.

År 1774 utkom i Carlskrona af pseudonymen *Försigtig* en brochure: *Tankar om koppym্পning*. Den söker vederlägga motståndarens skäl: pligten att underkasta sig Guds vilja och ej sjelf förorsaka barnen sjukdom, osäkerheten att oakadt ympning få koppor, föreställningen att den som ympas ej skall lefva öfver 50 år, och att ympningen hufvudsakligen afser Läkarenes fördel.

Till ett Koppym্পnings-hospital och Accouchements-hus i Stockholm beviljade Riksens Ständer år 1772 ett räntefritt lån af 180,000 Daler K:mt. Bristen på förtroende till smittkoppym্পningen gjorde dock, att denna

gick så trögt, att Collegium Medicum år 1781 föreslog Hospitalets indragning samt ambulatorisk ympning, hvilket dock af Konungen afslogs. Koppepidemien åren 1783—1785 ökade ej hugen för ympningen. År 1784 utkommo *Handlingar rörande koppymningen*, innehållande öfversättning af DIMSDALS *Tracts on inoculation* samt berättelse om den af DIMSDAL verkställda ympning på Ryska Kejsarinnan och Storfursten. Öfversättningens dedikation till Kronprinsen framställer ock det höga föredömet af ympning verkställd på H. K. H. År 1799 den 12 Mars lemnade sedan K. Maj:t Coll. Medicum tillstånd att det året på försök låta anställa ambulatorisk koppymning.

I Juni 1798 publicerade EDV. JENNER i London sitt första arbete om *Kokoppymningen*, efter 7 åriga iakttagelser och rön. Derstädes vistades då D:r FREDRIK SCHULZEN, hvilken i Rapport till Coll. Medicum af den 31 August s. år, meddelade första underrättelsen till Sverige om JENNERS arbete. Rapporten infördes i Hedins Vet. Handlingar 1799, Tom. 6, H. 2. Korrt derpå öfversände D:r SCHULZEN äfven vaccinämnne till Stockholm och Götheborg, men ympningen härmed misslyckades. I bref af den 12 Mars 1799 redogjorde D:r SCHULZEN ytterligare om PEARSONS i London från trycket utgifna föreläsningar om kopporne. Den 2 December 1799 grundades i London *The Institution of the Vaccinopock-inoculation*.

Oaktadt de svåra koppepidemierna i Sverige 1799, 1800 och 1801 yttrade dock de Svenske Läkarene betänklighet vid koppymningen. Se P. AFZELIUS Disputation af den 25 April 1801. I Vetenskaps Journalen för samma år intogs dock en temmeligen fullständig re-

dogörelse för literaturen i ämnet och försöken i utlandet, och s. år den 23 October verkställde D:r E. Z. MUNCK af ROSENSCHÖLD i Lund den första lyckade koppymningen i Sverige på Regements-Fältskären Beijers 2:ne barn med vaccinämnne från Köpenhamn. Dagen derpå ympade i Lund Archiatern ENGELHART med samma ämnne från Köpenhamn sin son och ympningen slog an.

Emellertid hade sonen till Svenska Ministern i Wien Grefve DE LA GARDIE blifvit derstädes lyckligen vaccinerad af D:r CARRO. Rapporten härom till H. M. Konungen i Sverige tros hafva stämmt denne till mera benägenhet för vaccinationen. Äfven öfversände Grefve DE LA GARDIE impregnerade lansetter från Wien till Sverige för att der sprida ympämnet. Den 7 December 1801 gaf Coll. Medicum befallning till D:r M. af ROSENSCHÖLD i Lund att skyndsamt afgifva detaljerad berättelse om sin erfarenhet om vaccinen. Af denna berättelse, dat. den 27 i s. månad, upplystes bland annat, att han då redan vaccinerat hundradetals personer samt till vaccination inöfvat klockare, och bland allmänheten redan tillvunnit densamma oinskränkt förtroende. År 1802 utgaf D:r M. af ROSENSCHÖLD: *Förslag till hämmande af den på flere orter nu härjande koppfarsoten, Herrar Kyrkoherdar i Skåne och Blekinge tillegnad*, deruti han bland annat tillkännagifver sig hafva lyckligt vaccinerat öfver 2000 personer och skickat ympmaterie till öfver 80 Läkare.

Med denna materie gjorde ändteligen D:r GAHN i Stockholm den 17 December 1801 det första lyckade vaccinationsförsöket på flickan Boholm 2½ år gammal, hvarifrån vaccin sedan skyndsamt spriddes såväl till med-

lersta och norra Sverige som till Finland, och den 12 Februari 1802 rapporterade GAHN till Collegium Medicum att han redan hade vaccin i 6te generationen med oförminskad kraft.

Efter denna korta ingress om koppornes uppkomst och praeservativerne emot desamma i allmänhet, öfvergå vi nu till vårt egentliga ämne eller koppornes och koppymningens historia i Finland.

När, huru och hvar koppsmittan först infördes i Finland torde för evigt förblifva en hemlighet. Före år 1641 fanns i landet ingen vetenskapligt bildad Läkare, och då nu ändteligen ERIC ACHRELIUS utnämndes till den förste Medicinae Professor i Åbo, reste han väl kring i landet och kurerade sjuke, men utgaf intet härom i tryck. Se Biografien hos Sackén och i Åbo Tidningar 1793, N:o 42. Dennes efterträdare E. TILLANDER 1670—1693, L. BRAUN 1693—1698, N. WALLERIUS 1699—1704 och P. HJELM 1705—1715 omnämna i sina fåtalige arbeten icke sjukdomarne i Finland. Huruvida P. ELFVING (1720—1726) uti sin i Stockholm 1716 tryckta skrift: *Anledning för Landt-hushållare vid påkommande sjukdomar*, och i sina år 1723 i Åbo hållne föreläsningar om *Epidemiska sjukdomarne i Finland* (otryckte) omtalar äfven koppsmittan, känner jag ej, då dessa arbeten ej varit för mig tillgängliga. H. D. SPÖRING (1728—1747) är den förste som i dess ofvanåberopade *Beskrifning om sät-tet att ympa koppor på menniskor*, Åbo 1717, 4:o, omordar kopporne såsom gängse i landet. De sjukdomar som tideböckerna dessförinnan omtala i Finland äro angifne i dessa handlingar 2:a Bandet pag. 71 och i

Bidrag till Nordens sjukdoms-historia af I. ILMONI *). Redan 1749 och 1750 omnämnas kopporne såsom ut-spridde mest öfver hela landet. Men ifrån denna tid börja ock de numera anbefallte och än i förvar varande Mortalitets-Tabellerne att redogöra för sjukdomarnes dödlighet i Sverige och Finland. Väl hade redan genom Kongl. Brevet af den 29 Januari 1736 anbefalldt blifvit, att årligen Tabeller borde upprättas öfver födda och döda i hvarje församling ända ifrån Nystadska freden 1721, men då Borgå Stift först år 1723 reglerades, och i Åbo stift kyrkoböckerne icke förr än med år 1727 kunde bringas till någon så när fullständighet, sakne vi ännu ifrågavarande Tabeller för denna tid för Finland. Endast för Åbo stift finnes ett utdrag af desamme intaget i Biskop C. FR. MENNANDERS afhandling om Åbo stifts tillväxt i folkriket på 30 år, offentlig-

*) Herr Professor ILMONI omnämner att, då den Nordiska sjukdomsverlden i början af det 18:de seklet begynte öfvergå ifrån den långa tidrymden af pestens herravälde till en ny evolutionsålder, de Typhösa och Exanthematiska sjukdomarne vid denna öfvergång voro de viktigaste. Koppor angifvas då varit mycket allmänna i Europa (3:dje Del. pagg. 17, 22, 23) samt att de i synnerhet år 1716 varit nästan öfverallt gängse i de nordliga rikena. Åren 1721 och 1722 anmäles Mässlingen hafva varit gängbar i Finland (pagg. 52, 87) samt år 1731 uti Österbotten (pag. 64). År 1742 omnämnas koppor i flere trakter af Svenska riket (pag. 109) samt 1749 och 1750 Mässling och koppor mest öfver hela Finland (pag. 130, 134, 147). Följande är angifvas såsom de då kopporna varit gängse i de Nordliga länderne af Europa, neml.: 1707, 1727, 1731, 1733, 1735, 1738, 1742 och 1749 (pag. 164, 173).

gjord i Kongl. Vet. Akad. Handl. 1769 pag. 197 *).
Först år 1738 Oct. 14 utgick det Kungabref som anbefallte att äfven sjukdomarnes letalitet borde i Tabel-

*) Ur denna afhandling intaga vi här följande uppgifter:

Det angifna antalet på födde och döde i Åbo stift:

		Summa af 5 år.	
År	Födde.	Döde.	
1727	6,969.	4,402	39,824. 22,248.
1728	7,863.	3,626.	
1729	8,209.	4,761.	
1730	8,273.	4,787.	
1731	8,510.	4,672.	
1732	8,224.	4,726.	44,878 25,293.
1733	8,393.	4,565.	
1734	9,202.	4,461.	
1735	9,431.	5,002.	
1736	9,628.	6,539.	

S:a 84,702 47,541.

Fördelning på följande Landsorter af stiftet:

	Födde.	Döde.
I Södra Finland	20,367.	13,285.
Norra d:o	19,501.	9,950.
Nyland och Tavastlands andel	10,864.	6,107.
Österbotten	30,818.	16,615.
På Åland	3,152.	1,584.

S:a 84,702. 47,541.

Till Södra Finland räknades då 4 prosterier: Dom-, Webmo, Wirmo och Nyby.

Till Norra Finland 4 prosterier: Björneborgs, Tyrvis, Orikvesi och Pelkäne.

Till Nyland och Tavastland 3 prosterier: Lojo, Ingå och Tammela.

Till Österbotten 6 prosterier: Wasa, Wöro, Kalajoki, Siikajoki, Paldamo och Kemi.

Till Åland 1 prosteri.

Koppor och Messling. i Finland.		Summa döde i hela riket.	Summa döde i Finland.	Finlands folkmängd.
Total summa.	Förhållande till summa döde.			
	Hvarje			
1,207	9	57,377	10,475	429,912
610	19	60,867	11,400	
1,242	9	55,407	11,502	
3,623	4	61,341	15,696	
1,739	8	65,018	13,928	
3,974	4	68,786	16,724	
1,062	12	68,054	12,225	
788	18	74,487	13,960	
1,262	11	62,662	13,500	
1,123	12	60,323	13,602	
16,630	8	637,322	133,012	553,703
1,914	7	63,188	14,047	
3,023	5	74,931	14,937	
5,711	4	85,093	20,913	
1,756	10	70,399	17,035	
979	16	70,038	15,472	
635	24	61,870	15,144	
1,458	11	66,849	15,577	
1,978	7	68,722	13,971	
2,086	7	70,547	15,557	
3,427	5	69,895	16,824	
22,967	7	704,532	159,477	
1,220	12	71,577	14,750	
717	19	90,081	13,719	
418	30	117,509	12,564	
2,355	17	279,167	14,033	

Koppor och Messling i Sverige 7275 samt år 1750 in-
 Herne. Rosenstein har, troligen genom missskrifning, talet
 7,892 för 1758 och 10,912 för året 1752.

	Döde i Koppor i Finland.		Summa döde i Finland.	Folkmängd i Finland.
	Total antal.	Af sum- ma döde.		
		Hvarje		
1774	603	21	12,752	610,145
75	812	19	15,463	
76	2,191	9	18,723	
77	2,411	8	19,795	
78	1,848	8	15,698	
79	1,050	13	14,095	
80	1,380	10	13,879	
S:a	10,295	11	110,405	
1781	2,970	6	17,627	679,396
82	1,191	14	16,809	
83	3,156	7	20,948	
84	3,253	5	17,110	
85	2,186	9	20,562	
86	1,735	10	18,035	
87	1,884	9	16,458	
88	2,061	11	23,454	
89	4,238	6	26,658	
90	459	59	26,895	
S:a	23,133	9	204,556	760,965
1791	224	129	28,856	
92	472	38	17,871	
93	2,525	7	18,718	
94	4,629	5	23,925	
95	2,005	9	17,966	
96	1,442	13	18,144	
97	896	18	15,999	
98	1,803	10	17,719	
99	5,597	4	22,561	
1800	1,415	15	21,027	
S:a	21,008	10	202,786	834,829

lerne ingå, men desse Tabeller, om hvilka
 Kongl. brefvet af den 10 Nov. 1748 närmar
 mo dock icke till stånd förr än med år
 de väl åren 1774, 1802 och särskildt fö
 undergingo förändringar, men alltfört
 kolumner för sjukdoms letaliteten, ehuru
 förändrade benämningar på sjukdomarn
 t. ex. det första Tabellformuläret döda
 messling i samma kolumn. Detta fortfo
 då desse sjukdomar rubricerades hvar f
 vi ofvanföre sett ansågs nemligen i förr
 ne såsom en elakartad messling och de
 land kände under samma benämning n
 nemligen: *Rupuli*, hvarifrån dock nume
 sednare åtskiljes med epithetet *Tuhka*.
 beller lemna en öfversigt af döde i Kop
 ling för åren 1751—1800.

Emellertid hade genom Tabellverket Regeringen gjorts uppmärksam på den i landet rådande stora dödligheten isynnerhet ibland barn. Collegium Medicum anbefalltes inkomma med förslag till hämmande af denna dödlighet. Uti dess härom den 15 April 1752 afgifna underdåniga betänkande anmäler Collegium bland annat, att af de 7191 barn, som i medeltal om året dö i koppor, troligen 6000 kunnat räddas, om de erhållit en tjenlig skötsel, samt föreslår i sådant afseende, att på statens bekostnad borde i hvarje län anställas en så kallad Provincial-medicus, hvars hufvudsakliga befattning vore att resa ikring i länet och undervisa allmogem om de sjukas skötsel. Detta gaf anledning till Rikens Ständers Secrete-Utskotts beslut härom af den 1 October 1756 och anslaget af 15,000 Daler S:mt årligen till Medicinal Verkets organisation. Dessutom borde för tillvägabringande af en rationell sjukvård allmänheten meddelas populära afhandlingar i ämnet. Redan den 15 September 1748 anbefalltes Cancellie Collegium föranstalta om öfversättning till Finskan af von Akens Hus- och Land-Apoteque, och i Almanackorne för åren 1756—1759 intogos i Bihang ROSENSTEINS underrättelser om koppor och lättaste sättet att genomgå desamma, samt i 1761 och 1762 års almanackor äfven dennes uppsats om Messling och sättet att ympa denna. Dessa afhandlingar ingingo sedan i ROSENSTEINS kända arbete: *Underrättelse om Barnssjukdomar och deras Botemedel*. För att erhålla medel till tryckningen af slika underrättelser lemnades Collegium Medicum privilegium att årligen införskrifva utländska mineralvatten, hvaraf behållningen härtill anvisades. Se Kongl. Brefven af d. 14 Jan. och 30 Oct. 1752 samt 2 Mars 1753.

Koppypmpningen, förordad af SPÖRING och införd i Finland af LECHE och J. HAARTMANN samt i Sverige af SCHULZENHEIM och ROSENSTEIN, hade emellertid tvungit Läkarene att uppdraga en bestämd skillnad emellan Koppor och Messling, och änteligen i det år 1773 anbefallta nya Tabellformuläret erhöilo ock dödsfallen i hvardera sjukdomen sin skilda kolumn. Ympningen omfattades numera med värma såsom det säkraste praeservativet mot begge dessa sjukdomar. Kongl. Brefven af 1753 den 21 November och 1756 den 31 Mars icke allenast anbefalla koppypmpningens införande i riket, utan bestämma ock att endast examinerade Doktorer få anställa koppypmpning, eller ock andre i deras öfvervaro. Den för koppypmpningen så nitiske Provincial-Läkaren i Österbotten, Dr B. R. HAST tillades genom Kongl. Brefvet af den 25 Maj 1762 icke allenast Assessors fullmakt, utan ock ett anslag af 12 öre K:mt för hvarje lyckligen ympadt fattigt bondebarn, samt utlofvades dessutom en discretion för hvarje hundrade. Det uppgifves att Doktor HAST åren 1768—1784 ympat ända till 15,848 barn, hvarföre han af Kronan uppburit i prae-mier 10,190 Riksdaler. Han dog den 8 October 1784.

I Sverige utgaf ROSENSTEIN redan 1751 i Upsala sin Disputation: *De variolis praecavendis* och 1754 *De variolis curandis*, den förra intagen i Svensk öfversättning i Sv. Vet. Akad. Handl. 1751, och Svensken J. A. MURRAY disputerade i Göttingen 1763 om *Fata variolarum insitionis in Suecia*, ånyo upplagd 1767, samt utgaf år 1779 *Observationes super Variolarum insitione satura*. Sect. 1—3. Äfven i Åbo utkom 1763 en Disputation i ämnet, för lagerkransen utgifven och försvarad af OTTO REINHOLD BÖKMAN, Tavastfinne från

Savolax, under Chemie Professoren P. A. GADDS in-
ende, med titel: *Politico-oeconomisk afhandling om
förmon af Koppym্পningens vidtagande i Finland*,
4:o, pag. 1—16 utom 4 Dedicationer *).

*) Bland Dedicationerne förekommer äfven en på Finska
språket till Bondeståndet i landet. Denna sällsynthet
meddela vi här med Författarens egen ortographie:

*Kunnioitettavalle Talonpojan Säädylle Suomen-
niemesä.*

Se on oppeneilda juuri todexi löytty, että Rupulin
istuttamisen kautta monda tubatta ihmistä tule sääste-
tyxi ennen-aikaisesta kuolemasta; Sillä se tapa, että ih-
misen ruumis edelläkäsini, luonnollisten välikappallitten
kautta, valmistetaan huokiasti kestämaan ja ulosseiso-
maau tätä tarttuvaa tautia, näyttä selkiästi että se luon-
nollisella tavalla tulduansa on vaarallisempi ja kuoletta-
vaisempi. Sentähden olen minä sydämmellisestä Rak-
kaudesta Isäni-Maata kohtan täsä Kirjoituxesani tietä
andanut tämän tarpellisen, ja hyödyttäväisen asian, jon-
ga kautta edespannan, kuinga Rupulin ja Rokon kautta
tule paljon ihmisiä ennen aikaansa pojestemmatuxi, että
vähemmäxi joca neljäs usiassa Paickakunnasa sijtä taudi-
sta kuole; ja jotka sitä vastan Rupulin ja Rokon istut-
tamisen kautta olisit tulleet nijn autetuxi, että yxi ai-
noastans vijdestä sadasta olis taitanut kuolla. Joku tai-
dais ajatella ja sanoa: pitäkö meiden tekemän pabaa,
että sijtä tulis hyvää? se soti järkeä ja omaa rackautta
vastaan, tehdä hyvällä ehdolla itsens sairaxi; sijhen tait-
taan vastata: Ei se ole syndi vetää päälens helpombia
ja huokiambia vaivoja, sijna aivotuxesa että ne raskaam-
mat ja vaarallisemmat vaivat välttää taitaisijn. Rupulin
istuttaminen on yxi tarpellinen tarkkaus, kuin järjelli-
seldä ihmiseldä vaaditaan, vaarallisemman taudin ennät-
tämisexi. Toinen taidais jällens ajatella ja sanoa, kuka
vacauttaa minua sijtä, etten minä vastauudesta saa Ru-

Uti Inledningn nännes att "ibland alla utländska
smittosamma sjukdomar, som Finland nödgats vidkän-
nas, har dock ingen varit mera folködande än kopporne.
Hvad tid de inkommit till Finland är ovisst. Så myc-
ket är endast bekant, att upp i Savolax och Carelen
finnes ännu mera allmänt gammalt ålderstigit folk, som
varit frie för koppor, än kring städerna och det skär-
gården närmast tillgränsande Landet." Den *Första
Afdelningen* upptager Koppym্পningens uppkomst, öden
och beskaffenhet. Innehållet är nära nog detsamma vi
ofvan angifvit i ämnet. Då dödligheten är minst emel-
lan 5 och 20 lefnadsåret anses och denna ålder för den
bästa till ympning, och när i naturliga koppor bläso-

pulin, vaicka se kerta istuttamisen kautta minuun satta-
nut on? sijhen vastataan: se on turha pelko, joka katoo,
jos me ainoastans perään ajattelemme mistä Rupuli saa
alkunsa; se on mahdollinen että Rupuli saa sijtä al-
kunsa, koska jocu myrkyllinen meno, nijn ilman kuin
Ruangin kautta Ihmisen sisällyxiin sattu, josta se sitte
vereen ja muuhun nestebeen, kuin Ihmisesä on, bajoo,
ja eroittaa sen aineen josta Rupulin märkäpäätt tulevat,
ja nijn tavoin perkaa ruumiin myrkyn menoista. Koska
nyt ruumis edelläkätten oikein sijhen valmistetaan, nijn
ei se suingan ole suuremmassa vaarasa toistamiseen jou-
tuaxens Rupulijn, koska se istuttamisen kautta tapahtu-
nut on. Kuin silloingan koska se luonnollisella tavalla
tarttunut on.

Minun toivotuxeni on signä sivusa nyt, että tämä
minun yxinkertainen edesottamiseni tulis Teildä, minun
Rackat Maanimiehet, nijn hyvällä suosiolla ja rackaudella
ylösotetuxi, kuin se, minulda hyvässä aikomisessa yxiva-
caisesti edestuetu on; Ja että se suuri Jumala lisäis
Hänen Kansaansa, ja Teitä kaikella siunauksella Hengel-
lisesä että Ruumillisesa armosa runsasti siunata tah-
dois!!!

nes antal räknas till 3 à 400, plägar det mest vanliga antalet efter inoculation blifva 30 à 50 koppor. Praeparation för ympningen genom reglerad diaet och lämpliga medicamenter tro många vara ensam tillräcklig att fria för koppsmittan. Den *Andra Afdelningen* handlar om de inkast, som göras emot koppympningen. Dessa inkast indelas i Physiska, Moraliska och Theologiska. Till de förstnämnda räknas bland annat, att folk, som blifvit koppympade, ej hinna till den ålder som de annars skulle öfverleva. Detta säges strida emot Naturens egna lagar. Genom utslaget blir ju fermentet ifrån kroppen utdrifvet, och äfven de som genomgått naturliga koppor vinna ett långt lif. Ja kroppen försättes genom smittan i den sunda belägenhet, att aldrig en dylik smitta kan framdeles den antasta. Såsom moraliska inkast upptagas följande: 1:o Sker inbrott på de pligter en människa är skyldig sig sjelf. Man ådrager sig frivilligt en sjukdom, hvarmed man torde äfventyra sitt lif, blifva skadd till hälsan, och hvilken man kanske alldeles kunnat undgå. 2:o Skadas vår nästa genom detta botemedel, såvida genom koppympningen kopporna kunna utsprida sig och blifva allmänna i landet. 3:o I fall man flyr smittade orter och personer som ligga i koppor, håller god diaet och igenom tjenliga medikamenter beredar sig att emottaga en gångbar koppsmitta, så tyckes man gjort allt hvad försigtigheten och våra skyldigheter af oss fordra. Det första inkastet vederlägges dermed, att Läkarekonsten just är byggd på den grundvall, att naturliga sjukdomar botas genom sådane som konsten påfunnit. Det andra dermed, att få människor finnas som hinna till ålderdomen utan koppor, knappt 10 af 100, och det tredje

dermed, att när i naturliga koppor 1 af 5 dör, så sätta icke flere lifvet till af dem som låtit koppympa sig än 1 af 425 eller 500, ja 1,500 och kanske 2000. De theologiska inkasten, att man tyckes handla emot förtröstan till Gud, när man icke väntar till dess försynen sjelf behagar sända plågan, att man frestar Gud när man vågar koppympningen, och att man icke sjelfvilligt får sätta lifvet, som är en Guds gåfva, i minsta fara, vederläggas, och det bevises fast mera vara en christlig skyldighet att nyttja detta botemedel, mindre lifsfarligt än många andra chirurgiska operationer. I den *Tredje* och sista afdelningen upptagas bevis, att Finska klimatet ej missgynnar koppympningen och om nyttan af dess vidtagande här i landet. Exempel anföras på lyckade koppympningar i Finland af Doktorerna LECHE, HAARTMAN och HAST. Vidare uppgifves, att genom ympning undflys andra smittosamma sjukdomar, såsom fläckfeber, frisel och andra maligna febrar, som ofta med koppor äro förenade, och att ympade koppor sällan lemna ärr efter sig. Till koppympningens befrämjande i landet föreslås frivilliga sammanskotter och stamböcker samt lotterier för medelst sammanbringande till inoculations-lasarettet, immuniteter för de allmogens barn, hvilka låtit koppympa sig, uppmuntringar och belöningar för Provincial-Medici, som främja verket, samt underrättelser för de medhjelpare, som under Läkarenes tillsyn och uppsigt verkställa ympningen.

Uti den förnyade Instruktion som 1763 utfärdades för Collegium Medicum, intogs äfven åliggandet för Collegium att befordra koppympningen såsom lädande till barns konservation, samt framför allt underrätta Allmänheten huru barnen böra skötas under de naturliga kop-

porne, emedan flere barn genom vanskötsel borttryckas än genom smittan. Dessförinnan hade dock Collegium redan offentliggjort dess *Berättelse om sättet att känna och bota koppsjuka*, samt *Kungörelse om det som vid koppymningen bör iakttagas*. Den af Doktor J. HAARTMAN utgifna Läkareboken: *Tydlig underrättelse om de mest gångbara Sjukdomars hämmande och motande genom lätta och enfaldiga Husmedel*, Stockholm och Åbo 1759, andra upplagan, 1763, lemnar oss sedan redogörelse för såväl sjelfva koppsjukdomen som medlen att mota densamma. Vi meddele derur följande utdrag:

"*Koppor, Variolae, Rupuli, Rocko*. Fast det Allmänna torde redan af Kongl. Collegii Medici utgifna underrättelse, som ock af Herr Archiatern ROSENS Beskrifning uti Almanackorna för åren 1757 och 1758 nogsamt hafva sig dessas botande bekant, vill man dock här ännu införa något vidlyftigt deras skötande, helst som det är en beklaglig sanning, att många lif genom denna sjukdom till landets obotliga skada borttryckas, som dock säkert genom rätt skötsel kunde förekommas. En vördad man här i landet föregifver, att alla de barn hvars nafflesträng vid födseln, innan den förbindes, blifvit emellan fingren sakta dragen 2 à 3 gånger så den slemmiga gula materien som är uti nafflesträngen utklämmas, skola derigenom praeserveras ifrån alla *elaka koppor*. Detta kan väl för roskuld försökas. En del bönders sed, att låta barnen ligga de första dagarne på *Svin-böse*, eller vältra dem deri, är äfven litet betydande och gagnande. Koppymningen är en sak, hvilken af det allmänna ej kan verkställas, måste derföre här utelemnas. Den som vid gångbara koppor vill prae-

parera den som ej ännu haft desamma, kan i brist af ROSENS praeserverande piller (se ofvanföre) nyttja *Cattarrhal-piller* *). Två à tre sedes efter hvarje gång de tagas, är tecken till lagom satts. I stället för pillerne kan ock mjeltinkturen nyttjas, helst om tjärvattnet emellanåt dagligen brukas. I synnerhet böra under dessas bruk barn och andra till koppor praeparerade ej äta stort kött, eller någon kryddad mat, eller smörbakelser, utan mest mjölkmat, gryn- och mjölgrötter, soppor med allehanda rötter samt något fisk; derhos dricka mer än efter vanligheten. Till att få kopporne mest ned åt föttren, doppas ylledukar i het mjölk, utvridas och slås om föttren så varmt som det kan tålas, itererandes 6 à 8 gånger om dagen, så länge kopporne ännu ej slagit ut. Karbad kan derhos nyttjas. Blir hufvudvärken vid sjukdomens början mycket svår, den sjuke är öfver 12 år gammal, blodfull, och han ej ofta nog eller allsintet kommit att bruka pillerna, öppnas ådern första eller sist andra dygnet, helst när febern är med yra. De koppor, som slå ut efter 72 timmar, ifrån sjukdomens första början räknadt, blifva säkra och goda. Visa de sig inom 60 timmar, är det osäkrare, men slå de ut före den 48:de fordra de mycken vård och blifva ändå ofta dödande. Med senapsdegar under föttren får man kopporna att draga sig nedåt, hvilka eljest hade stadnat i ansigtet. Smält Camphert i brännvin eller vin, blandadt till morotsspad, eller starkt thé af Spirea Ulmaria, Krusmynta eller Salvia att flitigt

*) Uti HAARTMANS Res- och Hus-Apothek N:o 8 heter det om dessa, att de förtunna sega vätskor och afföra dem från de öfre kroppens delar till de nedre.

skölja mun och gurgla sig gör att de sällan af mycket koppor i halsen under sjukdomen hindras ifrån drickande, som likväl är oundgängeligt, om de ej skola dö. Hvarest koppfarsoten ej är af elak och sammanflytande art, och de sjuke annars äro friska af sig, der behöfva de ej bruka sedan någonting, allenast de få bra dricka mjölkblandade drycker. Intet brukas till koppornes utdrifvande innan 4:de och 5:te dygnen; men vilja de då ej slå ut, så nyttjas thé af galium verum, eller af spiraea ulmaria, och aquileyfrö ingifves knifsuddvis antingen som pulver eller med någotdera af förenämnde thé och några mandlar stötte till mjölk och blandadt med litet af vår essentia dulcis *), essentia confortans **) eller praeservatoria ***) ensamt. Så väl de praeserverande dropparne som ock vår essentia confortans nyttjas till 1½ droppe för hvart år pat. är gammal, till det 20:de året räknadt, och det några gånger om dagen till dess kopporna märkas åter höja sig och börja gulna, samt förlora den gropiga, blåaktiga eller svartnade fläcken midtuti. I brist af detta kan ock ¼ pepparkorn stort camphert rifvas med litet socker och gifvas en eller

*) *Essentia dulcis.* Rc. Flor. Benz., Extr. Opii aa dr. j. Ol. Anisi gtt. XV. Camphor. dep. gr. XV. Spirit. Mastichin. cohabit. Pharm. Würtemb. Unc. V. Vin. portug. Unc. 2½ Coccionellae pulv. dr. j. Dig. et colat. adde Liqv. Anod. Mineral. Hoffman. dr. Vj. Dr.

**) *Essentia Confortans:* Rc. Spir. Nitr. dulcis Unc. 1½. Spirit. Cascarillae, Spir. Castorei aa dr. j. Bals. Vitae dr. jj. Dr.

***) *Praeserverande droppar:* Rc. Spirit. Sal. Ammon. anisat, Spir. Angelicae aa Unc. jj. Sal. Volat. Cornu Cervi dr. jj. Camphorae Scrup. jj. Extract. Opii gr. V. Dr.

flere gånger om dagen. Blifva kopporna alldeles toma och likna toma ärtskal, då måste man låta ångan af kokhet mjölk, med annis eller kummin blandad, slå genom en thekanspipa mot de nedslagna toma kopporna, så hett som tålas kan, flere resor och med invertes medlen itereras. Vid suppurationsfebern är vår essentia dulcis oumgänglig och gifves deraf 2:ne droppar för hvarje år de äro gamla. Detta bör gifvas straxt man märker dem blifva oroliga. Utom det dessa droppar märkeligen minska ängslan och oron i denna sjukdom, lindra de kopphostan, gifva säker nattro, höja de nedsjunkna och platta kopporna, förtaga den tunga andedrägten och lätta tillika upphöstningen samt drägglingen. Sedan de mesta kopporna äro affallne, bör man ett par gånger åter gifva af katarrhal-pillerna att rensa kroppen med och afföra allt qvarliggande ondt. Sedan kunna de sjuke släppas i badstugan, men ingalunda under sjukdomen såsom många bruka."

Uti ROSENSTEINS *Hus- och Rese-Apothek, Stockholm 1765*, rekommenderas mot koppor ipecacuanha, camphert och chinchina.

Bland de Finska Läkare, som härefter offentliggjorde sina åsigter om kopporna och koppymningen, förekomma Provincial-Läkaren i Björneborg, Doktor BJÖRNLUND, hvilken i Tidskriften *Läkaren och Naturforskaren* och uti HEDINS *Vetenskapliga afhandlingar* publicerade: *Jemnförelse emellan åtskilliga koppymningssätt* och *Anmärkingar vid Baron Dimsdahls nya koppymningssätt*, samt Provincial-Läkaren i Åbo, Doktor BERGMAN, som år 1775 i Åbo på Finska utgaf sin uppsats för allmogen om *Kopporna* (Rupulista). Uti Åbo tidningar ingingo äfven uppsattser

angående detta ämne. Der finnas för åren 1794 N:o 14 *Om koppfarsotens förekommande*, 1795 N:o 21 *Förslag att utrota koppsmittan* och 1799 *Om koppornes närmande till Åbo* samt angående *befordran af en allmännare Koppympning*. För öfrigt kan uti Läka-
renes årsberättelser till Collegium Medicum sedan 1760 och uti Riksdags Relationerne närmare redogörelse vin-
nas om koppornes och koppympningens gång i Finland under slutet af 18:de seklet. I Collegii Medici i Stock-
holm protokoller för nämnde sekel förekommer för öf-
rigt föga härom. Så vidt oss är bekant omordas der
smittan närmare endast vid följande tider, nemligen 1775
om koppsmitta i Paldamo och 1776 d:o i Ingå, 1778
om koppympningen i Nyland, 1782 om kopporne i
Björneborgs distrikt, 1784 angående koppympningen i
Österbotten, 1793 angående d:o, hvartill genom Kongl.
Brefvet af den 11 Juni anvisas 222 $\frac{1}{2}$ Rd. årligen till
Collegii Medici disposition, 1794 angående d:o, då Dok-
torerne HAST och CARGER beviljas ett arfvode af 32
sk. för hvarje barn som koppympningen lyckligen ge-
nomgår, 1795 angående arfvode för HAST för 324 ym-
pade barn, 1796 d:o för CARGER för 249 barn, 1797
angående koppympnings-journalen från Österbotten, 1798
CARGERS arfvode för 110 ympade barn samt om kop-
porne och ympningen i Björneborgs distrikt, 1799 CAR-
GERS förteckning å ympade barn, 1800 CARGER om 83
ympade barn i Pudasjärvi.

Redan år 1799 finnes Finska Hushållnings-Sällska-
pet hafva åtagit sig äfven koppympningens befrämjande.
Se Sällskapets dagbok för den 1 April s. år. Sällska-
pet fann trenne viktiga hinder ligga denna nyttiga an-
stalt i vägen, nemligen: 1:o den rådande fördomen om

vådligheten och otillbörligheten af koppsmittans sjelf-
villiga fortplantning; 2:o den större eller mindre utgift
allmogen föreställer sig vara dermed förenad, och 3:o
bristen på kunnigt folk å landsbyggden, åt hvilka denna
operation i Provincial-Medicorum frånvaro kunde anför-
tros. Fördomen emot koppympningens tillåtlighet an-
såg Sällskapet sig kunna häfva sålunda, att genom Lands-
höfdingarne och Domkapitlen allmogen uppmuntrades
till koppympningens begagnande, och mot de sednare
hindern utfäste Sällskapet en belöning af 10 Rd. åt
hvaren, som vederbörligen styrker att han af någon Lä-
kare inhemtat undervisning om koppympningens anstäl-
lande och sedermera på sådane orter, der ympning ännu
icke hunnit blifva bland allmogen allmänt antagen,
skickligen och väl ympat och vårdat minst 25 barn,
så att de kopporne lyckligen genomgått. Följande året
insände Prosten i Gamla Carleby, Doktor AND. CHYDE-
NIUS till sällskapet: *Tankar om koppympningen*, inne-
fattande äfven en praktisk undervisning om lättaste sät-
tet att ympa koppor, samt dessutom *en kort historia
om koppympningens öden i Österbotten*. Så väl Pro-
sten CHYDENIUS som dess Comminister, Magister FR.
STENHAGEN, hvilken under en tid af 27 år ympat kop-
por på 11,074 äldre och yngre personer, belönades med
Sällskapets Medalj i silfver. Likaså lemnades Sällska-
pets Medalj åt en Prostinna WEMAN, som sedan 1795
ympat 35 barn i Kimito, och den utfästade penninge-
belöningen tillerkändes den 1 November 1800 åt en
Comminister LEMBERG i Korpo, en Stads-fältskär LJUNG-
DAHL i Ekenäs och Bonden FÖRSTI i Pedersöre. Den
1 Augusti samma år väcktes i Sällskapet förslaget att
genom Klockares förpligtelse att inhemta ympningskon-

sten, befrämja koppympningens allmännare utspidande. För öfrigt förordades, för att inskränka den härjande mortaliteten, det medlet att söka sprida sundt förnuft i Medicinska ämnen till allmänheten, hvartill skulle höra öfvertygelse om orimligheten af öfvernaturliga verknin-
gar i Naturen, allmänna begrepp om medlen att be-
vara helsan och om diaeten för sjuke samt allmän kän-
nedom om utvägarne vid olyckshändelser.

Under sednare hälften af år 1802 utdelade Säll-
skapet redan medaljer och belöningar för Vaccinationens
befrämjande.

Till lättnad för en öfversigt af kopplitteraturen i
Sverige och Finland före 19:de seklet lemne vi här en
kronologisk förteckning på de af oss kända afhandlin-
gar i ämnet.

*Kronologisk förteckning öfver afhandlingar och
uppsattser, rörande kopporne och koppympningen, af
Svenska och Finska Läkare före 19:de seklet.*

1628. *B. Below.* Disp. Grad. De Variolis & Mor-
billis. Rost. 1628.
1685. *Joh. Fahlström.* Disp. Grad. De Variolis. Pari-
siae 1685.
1737. *H. D. Spöring.* Kort beskrifning om sättet att
ympa koppor på menniskor. Åbo
1737.
1740. *E. Ribe.* Om åderlåtning och afförande me-
dels nytta i koppor och messling.
Se Vet. Acad. Handl.
1751. *N. v. Rosenstein.* Disp. Acad. De Variolis prae-
cavendis. Upsala 1751. På Sven-
ska i Vet. Acad. Handl. s. år.

1754. *N. v. Rosenstein.* Disp. Acad. De Variolis cu-
randis. Upsala 1754.
1755. } *D. v. Schulzenheim.* Bref om koppympningen.
1756. } I Salvii Tidning och Svenske
Mercurius.
- O. af Akrell.* Bref om koppympningen. I
Sv. Mercurius.
- N. v. Rosenstein.* Om Koppor. Bihang till
Almanackan.
- P. J. Bergius.* Rön om en koppsmitta, som
liknar ympning, jemte skäl till
koppympningens antagande. I
Svenska Vet. Acad. Handl.
1757. *D. v. Schulzenheim.* Rön om Koppympningen.
I Svenska Vet. Acad. Handl.
1757. } *N. v. Rosenstein.* Underrättelse om lättaste
1758. } sättet att genomgå kopporna. Bi-
1759. } hang till dessa årens Almanackor.
1759. *J. J. Haartman.* Underrättelse om de mest
gångbara sjukdomars hämmande
och motande etc. Om koppor.
Stockholm och Åbo 1759. 2:a
uppl. 1763.
1760. *G. Harmens.* Disp. Acad. De insitione Vario-
larum. Lund 1760. Resp. Joh.
Lyman.
- D. v. Schulzenheim.* Om barns skötsel i ge-
men. Tal i Sv. Vet. Acad. 2:a
uppl. 1781.
1761. D:o Om koppympningens all-
männa antagande. I Coll. Medici
Riksdags Relationer.

1763. *P. A. Gadd.* Om förmon af koppymplingens vidtagande i Finland. Acad. Afhandl. Åbo 1763. Resp. O. R. Bökman.
- J. A. Murray.* Disp. Grad. Fata Variolarum In-sitionis in Svecia. Göttingen 1763. 2:a uppl. Göttingen 1767.
1764. *A. Bäck.* Om Farsoter som mest härja bland Rikets allmoge. Tal i Sv. Vet. Acad. 1764.
1765. *P. J. Bergius.* Berättelse om koppymplingen sedan 1761. Riksdags Relation 1765, pag. 258.
1768. *E. J. Heydenstam.* Disp. Acad. De morbis exanthematicis. Upsala 1768.
- J. A. Murray.* Öfversättning till Tyskan af D:r D. von Schulzenheims Berättelse om koppors ympande. Göttingen 1768.
1769. *A. Bäck.* Öfversättning till Svenskan af nytt koppymplingssätt af T. Dimsdahl. Stockholm 1769.
- D. v. Schulzenheim.* Om koppymplings Hospitalet. I Coll. Medici Riksdags Relation.
- B. R. Hast.* Om koppymplingen i Österbotten 1756—1768. I Riksdags Relation.
1770. *G. Lund.* Om Blodkoppor. I Sv. Vet. Acad. Handl.
1778. *P. G. Tengmalm.* Disp. Acad. De Variolis. Ups. 1778.

1779. *J. A. Murray.* Observationes super Variolarum insitione satura. Sect. 1—3. Göttingen 1779. Recens. i Läk. och Naturforskaren 1 B. pag. 54.
1781. *G. Lund.* Om dubbelt kopputslog. Läkaren och Naturforskaren. 1 B. pag. 50.
- D:o* Om ett tvetydigt kopputslog. Läkaren och Naturforskaren. 2 B. p. 154.
1782. Uti Läkaren och Naturforskaren. 3:e Bandet.
- B. Björnlund.* Jemförelse emellan åtskillige koppymplingssätt, i anseende till stället och sättet att meddela smittan, samt omdöme om föregifven ympade koppors återkomst andra gången genom naturlig smitta, pag. 92.
- Korta påminnelser vid G. L. Anmärkningar vid det af mig fällda omdöme om föregifven ympade koppors återkomst andra gången, pag. 244.
- G. Lund.* Korta anmärkningar vid B. Björnlunds inlemnade omdöme om föregifven ympade koppors återkomst m. m. pag. 126.
- Slutanmärkningar vid D:r Björnlunds påminnelser, pag. 269.
- A. J. Hagström.* Gammalt och förnyadt sätt att ympa koppor, pag. 157.
- J. Krook.* Om naturliga koppors återkomst, pag. 230.

1783. *Uti Läkaren och Naturforskaren. 4:e Bandet.*
B. Björnlund. Embets-Berättelse för 1782. pag. 245.
1784. *Uti Läkaren och Naturforskaren. Band. 5.*
J. L. Odhelius. Recens. af Dr Russells föreläsning: Die neueste methode die Blattern einzuimpfen. pag. 22.
A. J. Hagströmer. Anmärkningar vid sista årets koppfarsot i Stockholm. Berättelse, pag. 163.
L. Balk. D:o pag. 287.
C. H. Carger. Årsberättelse. pag. 303.
C. Ribbén. Öfvers. af Handl. rörande koppymningen af T. Dimsdahl. Stockholm 1784, 8:o anmäld, pag. 327.
P. J. Bergius. Anmärkningar i anledning af sista koppepidemien. pag. 335.
D. v. Schulzenheim. Till Öfversättaren af Baron Dimsdals Handlingar. pag. 384.
1785. *Uti Läkaren och Naturforskaren. Del. 6.*
B. Björnlund. Årsberättelse för 1784. pag. 238.
C. H. Carger. D:o d:o. pag. 230.
1787. *I Läkaren och Naturforskaren. Del. 8.*
H. R. Hast. Årsberättelse för 1785, pag. 99.
B. Björnlund. D:o för 1786, pag. 347.
1788. *N. Almroth. Disp. Grad. Observationes in Variolarum insitionem. Praes. J. G. Acrel. Upsala 1788.*
- I Läkaren och Naturforskaren. Del. 9.*
L. Thodén. Utdrag af Embets-Berättelse om

- koppymningen i Österbotten. 1787, pag. 98.*
- L. Westling. Embets Berättelse för 1787 från Halland, pag. 118.*
- H. R. Hast. D:o från Wasa, pag. 214.*
J. Fr. Wallenius. D:o från Tavastehus, pag. 264.
B. Björnlund. D:o från Björneborg, pag. 325.
D. E. Naezén. Fata insitionis Variolarum in Vesterbothnia, pag. 386.
1791. *Uti Läkaren och Naturforskaren. Del. 10.*
C. Ganander. Berättelse om Huskurer i Österbotten, åren 1775—1788. pag. 69.
D. Hultman. Embets-Berättelse för 1788 från Wenersborg, pag. 113.
C. Sauer. D:o från Christiansstad, pag. 121.
H. R. Hast. D:o från Wasa, pag. 170.
A. M. Wählin. Utdrag af koppymnings Journalen i Jönköping, 1768—1790, pag. 266.
B. Björnlund. Embets-Berättelse för 1789, pag. 303.
1794. *Uti Läkaren och Naturforskaren. Del. 11.*
C. Sauer. Embets-Berättelse om kopporne i Christiansstad 1791, pag. 126.
1797. *Uti Läkaren och Naturforskaren. Del. 12.*
J. L. Westling. Embets-Berättelse för 1794 från Halmstad.
A. J. Ståhl. D:o d:o från Kuopio.
Sv. Björklund. D:o d:o från Norrtelje.
C. C. Flodin. D:o d:o för år 1795. från Borås.

A. J. Ståhl. Embets-Berättelse för 1795 från Kuopio.

B. Björnlund. D:o d:o från Björneborg.

J. Halenius. D:o d:o från Upsala.

M. Åkerberg. D:o d:o från Lovisa.

E. Acharius. D:o d:o från Wadstena.

A. J. Ståhl. D:o för 1796 från Kuopio.

1804. Läkaren och Naturforskaren. Del. 13.

J. M. Eklund. Embets-Berättelse för 1796 jemte Koppympnings-Journaler 1797 fr. Torneå.

H. R. Hast. D:o d:o från Wasa.

B. Björnlund. D:o d:o från Björneborg.

A. J. Ståhl. D:o d:o från Kuopio.

P. G. Tengmalm. D:o för 1795—1797 från Westerås.

C. H. Carger. D:o för 1798 från Uleåborg.

J. E. Blacket. D:o d:o från Torneå.

B. Björnlund. D:o d:o från Björneborg.

J. von Cöllen. D:o för 1799 från Lidköping.

C. W. Hårdh. D:o d:o från Lindesberg.

A. F. Opphoff. D:o d:o från Uddevalla.

J. A. Leven. D:o d:o från Sundsvall.

J. Noraeus. D:o d:o från V. Norrland.

1805. Uti Läkaren och Naturforskaren. Del. 14.

J. Sundius. Embets-Berättelse för 1800 från Wingåker.

F. W. Radloff. D:o d:o från Norrtelje.

S. Engström. D:o d:o från Mariaestad.

S. Sandberg. D:o d:o från Kongsbacka.

A. M. Sjöborg. D:o för 1798 från Blekinge.

J. A. Andberg. Embets-Berättelse för 1800 från Hudviksvall.

P. G. Tengmalm. D:o d:o från Westerås.

J. A. Leven. D:o d:o från Sundsvall.

J. Sahlberg. D:o d:o från Hernösand.

M. D. Weiland. D:o d:o från Malmö.

Brandenburg. D:o d:o från Eksjö.

Då vi nu öfvergå till en teckning af vaccinationens införande och fortgång i Finland i 19 seklet, anmärke vi först att ett Kungabref redan af den 23 December 1801 anbefallte Collegium Medicum i Stockholm att skyndsamt inkomma med underdånigt utlåtande rörande vaccinationen, samt huruvida någon anstalt inom Riket i afseende härå vore rådlig och nyttig att vidtaga. På grund häraf utsåg Collegium Medicum den 11 Januari 1802 en Comité utaf 4 Läkare att anställa försök med vaccinationen. Efter 9 månaders forskning afgaf Collegium den 4 October 1802 det utlåtande, att i fråga om vaccinationens kraft att förekomma mennisko-koppsmittan denna, ehuru mycket sannolik, dock ännu kräde pröfning af ytterligare försök. Dock redan den 13 i samma månad, förklarade sig Kongl. Majestät benägen att gifva vaccinationen, såsom en för menskligheten nyttig uppfinning, Sitt Höga hägn och att densamma i Nåder uppmuntra. Enskilta Läkare, såsom P. AFZELIUS och C. CARLANDER, voro allt ännu betänksamme. Den förre menade, att koppornes värde först efter 50 år kunde blifva riktigt bestämdt, och att det var underligt nog, att man i denna sak, som endast kan decideras af er-

farenheten, delar sig i partier, likasom vore det en *matière d'opinion*. Den sednare medgaf väl *Fägyptnins* mildare art emot koppym্পningen, men ville ej finna mödan värdt att använda den förr än våra egna kor och egna pigor kunna fournera ämnet. Begge voro de dock redan 1802 sysselsatte med denna ympning. Samma år i Juni utgaf Hedin sin brochure: *Kopporne kunna utrotas, eller vaccinationen till sina lyckligaste följder*, och i Augusti utkom J. M. EKE-LUNDS uppsats: *Barnkoppor och vaccinen jemnförde och såsom identiske behandlade*. C. ZETTERSTRÖM i Upsala utgaf sedermera: *Initia Historiae vaccinationis in Suecia 1816—1821*. Ändteligen sedan Collegium Medicum den 20 Juni 1803 afgifvit sitt förslag om vaccinationens allmänna anställande i riket utgick Kongl. Brefvet af den 3 April 1804 med bifall och anslag af medel härtill. Koppym্পningshuset i Stockholm förvandlades nu till en plantskola för vaccinämnne och vaccinatorer, och Läkarene EKE-LUND, GRAVANDER, BAYER och SUNDBERG utgafvo afhandlingar som recom-menderade vaccinationen. Se Hygieia, Mars 1852.

Det dröjde icke länge förr än vaccinationen ifrån Stockholm öfverfördes till Åbo. Redan i början af år 1802 öfversände Doktor Rutström vaccinämnne till Åbo, hvarmed första ympningen verkställdes af Doktor Box-ström å en af Professor FRANZÉNS döttrar med önskad påföljd, och Doktorerna PIPPING och WALLENUS, hvilka härintills flitigt bedrifvit koppym্পningen, utbytte nu utan betänkande densamma emot vaccinationen. Dok-tors-Frågan vid Medicinska Promotionen i Åbo den 14 Juni 1802: *Äger vaccinationen rätt att alldeles ute-sluta den vanliga koppym্পningen*, besvarades väl

med *Nej*, men Hofvet, härvid närvarande, fästade emel-lertid sin uppmärksamhet lifligen vid ämnet *). Finska Hushållnings-Sällskapet erhöi genom ett Kongl. Bref af den 10 Mars 1803, enligt ingifvet förslag, tillstånd att använda Klockare för koppym্পningen äfvensom till befrämjande af vaccinationen, hvarjemte 2000 Rdlr årligen anslogs till belöningar **). På Sällskapets förslag af den 1 October s. år, angående sättet för dessa me-dels användande, utkom sedan den utförliga föreskriften om vaccinationens bedrifvande i Finland, som innehål-les i Kongl. Brefvet af den 3 April 1804 aftryckt i Finlands Medicinal-Författningar 2 Del. pag. VII. Härigenom bestämdes för lyckligen verkställd koppym-pning eller vaccination bland Finska Allmogen premier-na till 12 sk. personen, jemte särskild utmärkelse för dem, som med särdeles nit vaccinerat. Sällskapet upp-drogs att i Åbo inrätta en Allmän Vaccin-depot, samt låta lämpliga personer kringresa i landet för att ympa och tillära ympning. Hvarje Vaccinator, som sökte premium, skulle förete fullständig Vaccinations-Journal, hvilken genom uppläsning från Predikstolen och åtta dagar derefter å Socknestämman blifvit verificerad, kom-mande den Vaccinator, hvars patienter inom kortare el-ler längre tid, efter det de under hans vård undergått koppym্পning eller vaccination, bevisligen smittas af na-turliga koppor, vare sig med eller utan dödlig påföljd, eller annan svår olägenhet, att utan skonsmål förklaras

*) Doktors-Frågan finnes tryckt i sin helhet i Åbo Tid-ningar 1802, N:o 61, 62.

**) Se Finska Hushållnings-Sällskapets Dagbok för år 1803, pag. 68.

ovärdig af all vidare rätt till belöning eller förtroende och dessutom för sitt oredliga och samvetslösa förhållande till vederbörlig näpst befordras. Provincial-Medici ålades ock att tillhandahålla vaccin och Pastorer att i dagböcker och på prestbevis samt i rapporter till Tabell-Commissionen anteckna skedd vaccination. Genom särskildt Cirkulär till Landshöfdingar, Domkapitel och samtelige Finlands innevånare påkallades nitisk samverkan till Vaccinationens befrämjande.

Sedan Sällskapet i stöd häraf anställt såsom allmän Vaccinator först Doktor TÖRNGREN (1804—1813) och sedan Doktor URSIN (1813—1824) samt låtit i Almanackan för år 1806, tryckt i Stockholm, införa början till en uppsats: *Om ympning med vaccin såsom ett säkert medel till smittade koppors förekommande och utrotande* (sedermera ej fortsatt), uppmuntrat vaccinationen genom premier, samt enskilt dess Ledamöter uti uppsatser i Åbo Tidning 1802—1813 offentliggjort resultaterne af deras erfarenhet i ämnet*).

*) Vi hänvise läsaren här till följande numror i Tidningen:

1802. N:o 53. Anbud af Doktor PIPPING att ympa skyddskoppor och undervisa deras ympning utan betalning.

N:o 70. Strödda underrättelser rörande skyddskopporne, af Doktor PIPPING.

N:o 77. Auditören GEITELLS anbud att ympa skyddskoppor i Kymmenegårds län.

N:o 78. Anecdoter om Vaccination.

N:o 93. Premier för d:o.

1803. N:o 17. Kapellänen TOPPELIUS i Ilmola vaccinerat 250 barn, de förste i Österbotten.

fortfor vaccinationen att efterhand sprida sig kring landet på sätt Hushållnings-Sällskapets Dagbok för åren

N:o 26. Auditören GEITELL i Asikkala erbjuder sig att vaccinera fattiga för intet.

N:o 37, 38. Kongl. Maj:ts skrifvelse till Finska Hushållnings-Sällskapet, ang. vaccinationen af den 10 Mars 1803.

1804. N:o 52, 53. D:o d:o ang. d:o af den 3 April 1804, samt angående granskningen af de vaccinerade.

N:o 54. Underrättelser från Kongl. Finska Hushållnings-Sällskapet om de framsteg koppymningen och i synnerhet Vaccinationen dessa sednare åren gjort i Finland.

N:o 59. Angående Doktor TÖRNGRENS anställande såsom Vaccinator i Åbo den 2 Juli 1804.

N:o 96. Om Vaccinationen i Idensalmi.

1805. N:o 7, 8. Kongl. Finska Hushållnings-Sällskapets efterrättelse för Vaccinatorer och Koppympare.

1806. N:o 54. Ang. Nådigt välbehag till enskildte för Vaccinationens befrämjande.

1808. N:o 100. Om koppors ympning på kor i Åbo under April månad 1808.

1813. N:o 88, 89, 125. Om Vaccinationens fortgång i Finland samt utlandet af RADLOFF. (Åren 1808—1810 uppgifves de vaccinerades antal i Finland såsom obetydligt. I medeltal hade sedan 1802 i Finland årligen blifvit vaccinerade 6000 personer.

1802—1808 härföre finnes redogöra. Äfven ympades i Åbo koppor på kor i April 1808, hvarom Professor PIPPING redogör i Åbo Tidning för samma år N:o 100. Kriget 1808, 1809 hämmade väl nu Sällskapets verksamhet härutinnan, men redan efter fredsslutet 1809 synes det ensamt såsom tillfälligt ansedda skyddsmedlet emot smittkopporne åter vara af Sällskapet befrämjadt med nit och drift. Se Åbo Tidning 1813, N:o 88—127. Ett anslag till vaccinationens utvidgande af 4,500 Rubel beviljades Sällskapet redan genom Kejserl. Brefvet af den 7 Juli 1809 och Rescriptet af den 7 December 1816 tillåter Sällskapet att till bestridande af utgifterna vid Vaccinationen disponera hvad som utöfver anslaget kan erfordras. Den för Finska Collegium Medicum sistnämnde år utfärdade Instruktion ålade äfven Collegium att "å dess sida genom vederbörande Provincial-Läkare och andra Läkare befordra denna välgörande Inrättnings ändamål och Sällskapet med råd och upplysningar i detta afseende biträda." För Medicine Doktorsgraden ventilerades i Åbo år 1817] Afhandlingar om Koppympningen af BÄCK och KALM, samt om dess öden i Finland af bröderne CUMENIUS, alla under praesidium af Doktor TÖRNGREN, hvilken sedermera 1823 för Stipendierne utgaf anmärkningar om

1817. N:o 148. Angående Accessit för ett svar å Hushållnings-Sällskapets fråga: *Hvad kan vid de å Hushållnings-Sällskapets till Vaccinationens befrämjande vidtagne anstalter vara att anmärka, rätta eller förbättra, etc.*

(2:ne dessutom ingångna svar lemnades obelönade.)

Skyddskoppor, Smittkoppor och Variceller. Redan 1814 utgaf MELARTOPAEUS på Finska: *Neuvo eli ojenus kuinga Varjelus-Ruhvoa eli Rokkoa pandaman pitä.* Öfversatt ifrån Ryskan *).

*) Angående Vaccinationen i Ryssland, dit Wiborgs Län då hörde, inhemtas ur Stats-Rådet von KÖRBERG i Mitau år 1816 utgifne Utdrag ur Rysslands Medicinal-Författningar, på Tyska språket, följande: Redan år 1801 utfärdade Medicinal-Collegium Reglor för Vaccinationens förrättande, och år 1802 utsändes af Regeringen en Doktor BURTAZ att utsprida vaccinationen i särskilda Gouvernementer af Riket. Den 28 Augusti s. år tillsände Rikets Medicinal-Collegium Vaccinlympa samtellige Medicinal Auctoriteter med befallning att låta sig skyddskoppympningen angelägen vara och om dess framgång inberätta. Genom flere Rescript af år 1805 utfärdade Inrikes Ministern närmare föreskrifter om såväl behörigen bestyrkte Förteckningars afgifvande öfver de ympade, som ock sättet för ympningens verkställande, samt gjorde år 1808 Krets-Läkarene ansvarige för vaccinationens försummande inom distriktet. Desse borde alltid vara försedde med frisk lympha och tillse att vaccinationen forderrammast gjordes allmän, hvartill polisen borde lemna handräkning; och år 1809 bötföllades en Krets-Läkare till 50 Rubel för försummad ympning. Högsta uppsigten öfver vaccinationen i Guvernementet uppdrogs nu åt Civil-Guvernören. År 1811 nedsattes äfven i Guvernements-städerna särskilda komitéer, der Guvernören förde ordet, att befrämja vaccinationens allmängörande, och för att minska allmogens obenägenhet mot skyddsmedlet förbjödos Vaccinatörerne att benämna det *kokoppor*, utan endast nyttja benämningen *skyddskoppor*. Belöningar utfästades. Den Läkare som på ett år ympade 2000 personer, tillförsäkrades en Kejserlig gåfva, och för 3000 ympade skulle efterhand ett år af-

Men 1818 offentliggjorde Hushållnings-Sällskapet dess *Förslag till underdånigt betänkande om med-*

dragas i det för erbållande af Wladimirs Orden till 35 utfästa antal tjensteår. Belöningarne borde offentliggöras i Tidningarne. För icke-Läkare utfästades äfven uppmuntringar. Till följe af dessa åtgärder spridde sig Vaccinationen raskt öfver Riket, och då år 1815 Tabeller uppgjordes öfver anställda Vaccinationer under åren 1804—1814 erhöles följande uppgifter:

Förteckning på vaccinerade barn i Ryssland åren 1806—1814.

Guvernementet	Archangel	11,266.
	Astrachan	13,015.
	Bialystok	17,668.
	Cherson	5,313.
	Estland	34,207.
	Ekaterinoslaw	37,033.
	Finland	19,578.
	Grodno	30,206.
	Grusinien	8,020.
	Jaroslav	19,013.
	Irkutsk	149,113.
	Kaukasien	13,657.
	Kasan	51,674.
	Kaluga	23,778.
	Kiew	29,060.
	Kostroma	10,205.
	Kurland	42,086.
	Kursk	109,702.
	Liffland	54,673.
	Minsk	19,440.
	Mohilew	31,654.
	Moskow	40,585.
	Nischegorod	31,773.
	Nowgorod	22,962.

len att i Finland tillvägabrunga en Allmän Vaccination. I detta betänkande redogör Sällskapet för dess

Guvernementet	Olonetz	11,898.
	Orenburg	52,862.
	Orlow	31,804.
	Pensa	51,743.
	Perm	40,053.
	Podolien	26,129.
	Poltawa	107,426.
	Pskow	13,643.
	Räsan	30,606.
	S:t Petersburg	36,345.
	Saratow	52,072.
	Simbirsk	32,497.
	Slobodska Ukrän	47,368.
	Smolensk	34,219.
	Taurien	11,657.
	Tambow	68,099.
	Twer	25,979.
	Tobolsk	9,984.
	Tomsk	10,780.
	Tula	55,558.
	Tschernigow	68,287.
	Wätka	8,038.
	Wilna	23,560.
	Witepsk	24,498.
	Wolhynien	30,279.
	Wolodymir	25,337.
	Wologda	66,948.
	Woronesch	75,931.

Summa 1,899,260.

Anmärkning: Om man antager att, såsom erfarenheten lärt, i naturliga koppor afider hvarje 7:de barn, så följer häraf att genom vaccinationen under de angifne åren blifvit räddade inalles 271,323 barn ifrån död i koppor.

åtgöranden vid vaccinationen intill sagde år, och anmäler såsom hinder för dess framgång främst den omständighet att ingen funnits, hvilken det egentligen under Embetsmannans ansvar ålegat att besörja om Vaccinationen; vidare, att det arfvode Vaccinatorerna af Staten erhålla icke är tillräckligt att skäligen ersätta deras möda; att vid det härtills öfliga vaccinationssättet tillbörlig säkerhet huruvida ympningen sker ordentligt icke står att vinna; att Vaccinatorernas undervisning icke skett med den noggrannhet som sakens vikt kräver; att desse icke varit något ansvar underkastade om ände emot rätta förhållandet uppgifvit sina ympade vara emot koppsmittan tryggade, och ändteligen att utvägarne till vaccinämnets kringspredande och tillgången derpå i landsorterna ännu icke äro i det skick, som Sällskapet skulle önska. Såsom medel att befrämja Vaccinationen föreslår Sällskapet antingen att, genom ett förökadt årligt anslag med 4 à 5000 Rubel B:co Assign., vaccinationen skulle förvandlas till en lönande befattning, eller att allmogen ålades att till utsatta lämpliga ställen hemta sina barn både till ympning och vaccinens uppvisande åtta dagar derefter. Men då i detta fall tvångsförfattningar blifva nödvändiga ansåg sig Sällskapet dock böra afstyrka desamma, utom i de fall der å några orter koppsmitta redan yppats. Då här den öfverhängande faran gör en hastig vaccination nödvändig,

Den första vaccinationen i S:t Petersburg öfvervarade Enke-Kejsarinnan själf och följde sedan uppmärksam samt sjukdomens gång ända till slutet. Åt den första ympade, flickan Antonia Petroff, skänkte hon ett kapital och förändrade hennes namn till Vaccinoff.

Förteckning öfver de i Finland anställda Vaccinationer,

såvidt de intill den 24 Juni 1818 kommit till Kejs. Finska Hushållnings-Sällskapets kunskap.

År	Åbo Län	T:hus Län	Wasa Län	Uleåborgs Län	Kuopio Län	Heinola Län	Wiborgs Län*)	Summa	Döde i Koppor
1802	88	50	68	98	—	—	—	304	—
1803	682	850	4,497	2,421	121	378	—	8,949	—
1804	2,788	1,692	1,615	1,191	943	240	—	8,469	—
1805	4,922	1,529	1,579	953	142	326	—	9,451	—
1806	798	1,151	2,147	1,023	—	275	—	5,394	—
1807	1,504	1,001	3,008	917	—	500	—	6,930	—
1808	544	380	40	209	—	110	—	1,283	—
1809	4	7	—	—	—	70	—	81	—
1810	116	165	1,679	101	—	173	—	2,236	181
1811	645	792	1,740	1,757	601	178	—	5,713	577
1812	1,859	315	2,542	1,142	319	1,351	97	7,625	1,327
1813	1,859	2,706	3,291	564	154	1,780	1,923	12,277	1,681
1814	7,516	7,457	3,837	2,771	2,911	2,327	2,073	28,892	6,242
1815	822	1,203	2,822	717	870	777	2,029	9,240	1,346
1816	2,297	2,616	3,522	1,717	3,187	2,018	2,022	17,379	601
1817	2,926	4,870	3,982	718	101	1,865	2,456	16,918	—
1818	60	44	—	—	—	—	—	104	—
S:a	29,430	26,828	36,369	16,299	9,349	12,368	10,600	141,243	11,955

Enligt sedermera af Hushållnings-Sällskapet meddelad uppgift skola inom landet blifvit vaccinerade genom Sällskapets försorg

År 1821 25,017.

1822 29,961.

1823 8,475.

1824 7,073.

S:a 70,526 personer.

För året 1825, hvarunder Vaccinationens handhafvande öfvergick ifrån Hushållnings-Sällskapet till Medicinal-Styrelsen, finnes om de vaccinerade ingen närmare uppgift, än att de å Stat aflönade nye Vaccinatörerne före årets utgång hunnit ympa inalles 4,586 personer.

Enligt Tabellverket vaccinerades år 1818 inalles i Finland 21,524 personer, samt år 1819 inom Åbo Stift 11,163, och år 1820 likaledes inom Åbo Stift 12,633 personer. Förhållandet för Borgå Stift dessa 2:ne år är okänt.

*) Uti detta Län hafva väl en mängd personer förut blifvit vaccinerade, men Sällskapet har ännu icke kunnat derpå få vidare reda än att flere tusende äro ympade, utan att man likväl eger full säkerhet om vaccinationen lyckats, såvida Vaccinatörerne icke varit förbundna att besöka de ympade.

torde billigheten af tvångsförfattningar inses af en hvar. Sällskapet hemställde derföre, om icke då koppsmitta någonstädes yppats, Kejsarens Befallningshafvande kunde åläggas genast anbefalla, att alla inom Socknen för faran utsatte ofördröjeligen böra genast vaccineras, och att de, som icke uppå utsättande vaccinationsställen inställa sina barn, borde ersätta Vaccinatören skjutslega, men de, som alldeles vägrade att låta barnen vaccineras, uppkallas inför Kyrkorådet och der få lämpliga föreställningar, samt om dessa blefve utan verkan beläggas med någon lämplig plikt. Kringstrykande barn borde genom Kronobetjeningens försorg och ersättning af Socknens fattigmedel tagas i förvar och till vaccination befordras. Fältskärerne vid militären borde åläggas att tillse, det Soldatbarn blefve i god tid vaccinerade. För undervisningens fullkomnande i vaccinering borde reglörne härföre i en tydlig Handbok sammansättas och vaccinämne med extra post få i trängande fall fortskaffas. Sällskapets härförinnan gjorda förslag, att i Socknarne af Ståndspersoner bilda Vaccinations-komitéeer, ville det nu frångå, då Pastorerna sjelfve åtagit sig att vaka öfver vaccinationens ordentliga bedrivande hvar i sin socken.

Ur detta Sällskapets betänkande meddele vi här följande Tabell öfver vaccinerade i landet, samt bifoge densamma en Tabell öfver döde i Koppor i landet åren 1801—1825 sådan den af tabellverket angifves.

Tabell öfver döde i Koppor i Finland åren 1801—1825.

År	Döde i Koppor.		Summa döde i landet	Finlands folkmängd
	Total antal	Förhållande till summa döde		
1801	401	46	18,295	
2	1,146	17	19,080	
3	7,146	4	28,582	
4	2,304	9	21,874	
5	797	24	18,840	895,773
6	505	39	19,740	
7	1,291	20	26,424	
8	4,296	13	53,936	
9	1,967	26	51,324	
10	182	116	21,132	863,301
S:a	20,037	14	279,227	
1811	578	46	26,666	
12	1,327	19	25,594	
13	1,681	17	29,317	
14	6,341	5	30,070	
15	1,348	21	28,370	1,095,957
16	601	43	25,829	
17	563	48	26,956	
18	268	106	28,304	
19	793	40	31,468	
20	1,230	24	29,606	1,177,546
S:a	14,730	20	282,180	

1821	662	41	27,241	
22	2,309	15	33,535	
23	3,292	9	29,578	
24	3,626	9	33,750	
25	771	42	32,629	1,259,151
S:a	10,660	15	156,733	

Sedermåra utkom, efter en underdånig hemställan om ett förändradt handhafvande af vaccinationen i landet, under den 17 Januari 1825 Hans Kejserl. Majestäts Nådiga Kungörelse om Vaccinationen i Finland, derigenom Finska Hushållnings-Sällskapet befrias från det inseende Sällskapet hitintills egt öfver Vaccinatörerne utöfva, samt tillsynen deröfver, lika med andra den Allmänna Helsevården rörande anstalter, uppdrages landets Medicinal-Styrelse. I sådant afseende stadgas och förordnas som följer:

1:o. Vaccinationen utöfvas hädanefter af behörigen examinerade och å Stat aflönade Tjenstemän under inseende af Medicinal-Styrelsen och Församlingarnes Presterskap. Dessa Vaccinatörer tilldelas vissa församlingar inom hvarje Provincial-Läkaredistrikt, der dem åligger att vaccinationen besörja enligt den Instruktion, som af Medicinal-Styrelsen härom utfärdas. De tillse vid ansvar att inom vaccinationsdistriktet ingen må sakna tillfälle att vara med skyddskoppor ympad.

2:o. Vaccinatörerne utnämnas uppå vederbörande Provincial-Läkares förslag af Medicinal-Styrelsen, som dem med Constitutorial å tjensten förser, samt vid fel

och förseelser dem med ansvar belägger eller ock från tjensten skiljer.

3:o. För competence till Vaccinatörsbefattning erfordras bevis öfver ägande nödig skicklighet ådagalagd vid Vaccinatörs-examen samt Presterskapets intygan, att Församlingarne ej hafva att emot Sökandens emottagande något anmärka. Tjenste-eden aflägges inför Provincial-Läkaren i distriktet.

4:o. Vaccinations-distrikterna fastställas tills vidare till 75, med årlig lön å Stat af 100 Rubel nominelt Silfver samt rättighet att af hvarje vaccinerad person, undantagne allmoge och menige man, uppbära 50 koppek B:co-Assign. Församlingen fortskaffar Vaccinatören utan ersättning från det ena stället till det andra. Medhjelpare Vaccinatören till biträde få antagas.

5:o. Andre än de å Stat aflönade Vaccinatörer eller dessas medhjelpare och legitimerade läkare är, vid ansvar som för oloflig Medicinsk praktik finnes fastställt, ej tillåtet att vaccination utöfva.

6:o. De härförinnan antagna Vaccinatörer böra sig i sådant afseende medelst ny examen legitimera och med Constitutorial försees.

7:o. Eklesiastik-verkets lägre Tjenstemän äro berättigade att med sine öfrige befattningar förena den af Vaccinatör, enär de sig dertill behörigen legitimera.

8:o. Det förblir vid gällande stadganden angående klockares skyldighet att i vaccinering förskaffa sig kunskap och färdighet.

9:o. Tiden för Vaccinationen är från medlet af Maj intill slutet af September, röt månaden undantagen, Medicinal-Styrelsen dock obetaget att häri göra förändringar.

10. Vaccinatören står under Provincial-Läkarens närmaste tillsyn, och aflemnar till honom vid årets utgång verifierade Förteckningar öfver de vaccinerade samt berättelse om vaccinationens framgång eller de hinder dervid mött och öfrigt anmärkningsvärdt. Ett sammandrag här af insänder Provincial-Läkaren vid årets slut till Medicinal-Styrelsen.

11:o. Då Provincial-Läkaren för allmänna helsevårdens handhavande en gång om året helst i Juli företager en resa genom distriktet, undersöker han förhållandet äfven med vaccinationen samt huru Vaccinatören sine tjensteåligganden fullgör, samt rättar förekommande missbruk. Hans föreskrifter ställa Vaccinatörerna sig till ovilkorlig efterrättelse. Om Vaccinatör, oaktadt erhållne varningar, med vårdslöshet och förseelser beträdes, inberättas sådant till Medicinal Styrelsen, der äfven den som med drift och skicklighet sig utmärkt anmäles att anses med välbehag.

12:o. Vaccinatören erhåller anvisning på tjenlige Vaccinationsställen af Presterskapet i församlingen, hvilket äfven kontrollerar hans ympning och granskningen deraf samt verifierar hans Journal.

13:o. Guvernörerna hålla deröfver hand att Kronobetjeningen villigt lemna Vaccinatörerna det biträde, som kan erfordras och på dem beror, samt bidraga

jemte presterskapet till Vaccinationens uppmuntran och vidare befordrande.

14:o. För tillgång på äkta vaccin-ämne samt Vaccinatörernes undervisning inrättas en Central-Vaccin-Depot i Åbo samt en Provincial-Depot i hvarje af Länens Residensstäder. Till Föreståndare för dessa antager Medicinal-Styrelsen på behaglig tid legitimerade Läkare.

15:o. Desse Vaccin-Depot-Föreståndare, som åtnjuta, den i Åbo 200 och de öfriga 75 Rubel nominelt Silfver, åligger att undervisa Vaccinatörseleverne, examinera dem under Provincial-Läkarens inseende och deröfver bevis utfärda.

Central-Depoten i Åbo underhåller genom fortsatta ympningar hela året igenom vaccinämne i sådan mängd, att deraf i Februari månad hvarje år kan afsändas till Provincial-Depoterne hvad deraf erfordras samt Provincial-Läkarenes requisitioner deraf äfven fullgöras. Provincial-Depoterne handhafva Vaccinationen i Mars och April så att nödigt vaccinämne kan i slutet af April genom Provincial-Läkarene bland vaccinatörerne fördelas. Requisitioner och Remisser gå portofritt med posten. Distrikt-fördelningen åtföljer Kungörelsen.

Samma dag aflätos i ämnet Nådiga Bref till Collegium Medicum, Landshöfdingarne och Domkapitlen, och Collegium utfärdade redan den 18 April samma år en *Instruktion för Vaccinatörerne i Finland*.*)

*) I Sverige utkom år 1813 en *Handbok för Vaccinatörer*

Bland de Förordningar som sedermera emanerat rörande Vaccinations-väsendet i landet, anmärke vi här endast Rescripterne om tillsättandet af en Vaccinatör till biträde åt Central-Vaccin-Depot-Föreståndaren i Åbo af den 12 Juni 1825, om befordringsavgifterne af Vaccinatörer af den 18 October samma år, angående en Vaccinatörs-Medalj af Silfver af den 10 Febr. 1829, angående vägran att med tvångsmedel befrämja Vaccinationen af den 24 November 1831, angående arfvode för extra Vaccinatörer af den 5 Februari 1833, angående arfvode för en extra Vaccinatörs antagande för Utsjoki och Enare församlingar af den 29 November 1836, angående föreslagna förändringar i Vaccinations-verket, samt General-Direktörens för Medicinal-verket åliggande att, derest anledning framdeles sig företer till ytterligare föreskrifter om Vaccinationens fullständiga befordrande, sådant i underdånighet anmäla och förslag dertill afgifva, af den 22 Januari 1839, äfvensom General-Direktörens skrivelser angående ändring i Vaccinations-distrikterne af den 8 Februari 1837, den 10 November 1843 och den 19 Februari 1844 samt dess Circulaire af den 29 October 1840 angående Vaccinations-Inspektionsresornas anställande och deröfver afgifvande räkningar och berättelser.

Angående resultatet af den i stöd af dessa föreskrifter bedrifna Vaccinationen i landet lemnar följande Tabell, hemtad ur de årligen offentliggjorda Förteckningarne öfver vaccinerade, en lätt öfversigt häraf, med

och Vaccinationsföreståndare, hvaraf en ny omarbetad upplaga utgafs år 1826.

ek för de första åren, då vaccinationen
unnit komma i full gång och branden i
7 förstörde Medicinal-Styrelsens Archiv.
och med år 1829 vidtagna de fullständiga
om förhållandet *). En särskild Tabell an-
af döde i koppor sedan 1825 samt för-
an dessa och dödsnummern för året.

f vaccinerade är angifvit för år 1826 till
för år 1827 till 31,390 och för år 1828 till
ersoner.

Sammandrag af uppgifterne om Vaccinationen i Finland ur Medicinal-Styrelsens
Årsberättelser åren 1829—1850.

År	Födde	Vaccinerade				Summa	Finlands folkmängd
		Äkta	Oäkta	Ingen	Frånvarande vid granskn.		
1829	51,202	35,053	591	799	5,731	42,174	1,372,077
1830	48,964	29,884	496	833	3,186	34,399	
S:a	100,166	64,937	1,087	1,632	8,917	76,573	
1831	47,139	30,039	302	668	3,341	34,350	1,393,727
32	46,235	37,763	546	820	4,022	43,151	
33	40,407	21,644	394	791	2,578	25,407	
34	48,794	22,174	267	531	2,512	25,484	
35	46,152	26,270	349	519	3,179	30,317	
36	42,150	25,474	343	372	2,168	28,357	
37	42,783	26,847	328	441	3,130	30,746	
38	41,652	27,937	361	456	3,095	31,849	
39	47,580	32,146	417	600	3,566	36,729	
40	48,434	29,217	344	440	3,438	33,439	
S:a	454,326	279,511	3,651	5,638	31,029	319,829	1,445,626
Medeltal	45,433	27,951	365	564	3,103	13,983	
1841	48,263	31,128	408	572	3,764	35,872	1,547,724
42	53,394	31,816	268	477	3,860	36,421	
43	52,038	37,440	361	426	4,048	42,275	
44	51,564	36,432	318	503	3,997	41,250	
45	53,423	36,392	341	527	4,592	41,852	
46	50,070	36,197	205	559	4,563	41,524	
47	51,518	37,085	296	604	4,110	42,095	
48	56,385	35,607	242	559	6,447	42,855	
49	58,605	40,399	266	726	4,586	45,977	
50	56,561	39,503	333	765	5,443	46,044	
S:a	531,821	361,999	3,038	5,718	45,410	416,165	1,636,915
Medeltal	53,182	36,200	304	572	4,541	41,616	

Tabell öfver döde i Ko

År	Döde i Koppor	
	Total antal	Förhålla till su döde h
1826	1,019	3
27	344	8
28	164	18
29	253	13
30	125	27
S:a	1,905	8
1831	59	6
32	3,950	7
33	6,979	1
34	80	4
35	135	2
36	327	1
37	536	1
38	994	1
39	1,110	1
40	1,277	1
S:a	15,447	1
1841	563	1
42	236	1
43	175	1
44	151	2
45	133	2
46	709	1
47	1,726	1
48	699	1
49	879	1
50	1,477	1
S:a	6,748	1

Vaccinationer					
År	Antal	Antal	Antal	Antal	Antal
1829	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1830	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1831	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1832	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1833	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1834	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1835	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1836	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1837	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1838	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1839	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1840	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1841	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1842	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1843	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1844	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1845	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1846	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1847	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1848	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1849	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313
1850	1,086,313	812,567	1,086,313	812,567	1,086,313

Gå vi nu att närmare granska dessa Tabeller, finne vi att under den sednaste tiden af 22 år (1829—1850) blifvit i landet födde inalles 1,086,313 barn samt vaccinerade 812,567 personer. Antager man att inom det första lefnadsåret hvarje 4:de barn aflider i landet och att sannolikt alla de vaccinerade varit barn öfver ett års ålder, så kommer man till det resultatet, att nära nog hvarje barn i landet under nämnde tid undergått vaccination. Emellertid har under samma tid i landet i koppor aflidit ett antal af 22,573 personer eller hvarje 35:te af total antalet döde till 804,463 personer. Men vi finne ock att af de ympade voro 85,356 frånvarande från granskningen, att på 12,988 ympade vaccinationen icke slog an, och att 7,776 erhöilo oäkta utslag. Dessa förhållanden antyda nu tillräckligt, huru kopporne ännu de sednare åren kunnat härjande framfara hos ungdomen i landet. Endast 706,447 af de ympade äro under angifna tid förklarade, i stöd af undergången vaccination, fria för kopp-smitta. Att af dessa någon skulle erhållit smittkoppor är icke känt och ej heller att förmoda.

Af hvad ofvanföre anfördt blifvit finne vi, att, sedan Tabellverkets införande för 100 år tillbaka, kopp-smittan icke lämnat Finland, åtminstone icke sedan år 1774, hvarifrån Tabellerne specifikt angifva antalet af döde i denna smitta för hvarje år*). Också är det

*) Att Kopp-smittan icke beller i Sverige upphört under denna tid synes af här vidfogade Tabell öfver förhållandet derstädes, bemtad ur det nyss utkomna Juni

högst sannolikt att smittan icke endemiskt härunder uppkommit i landet, alldenstund en sådan konkurrens af omständigheter icke kan antagas hafva egt rum, som skulle alstra detta kontagium inom landet. *) Alla observationer öfverensstämma nemligen deri, att sjukdomen i hvarje fall uppkommit genom kontagium. Emellertid synes smittan somliga år betydligt aftagit i intensitet, såsom åren 1790—1792 och 1801 samt egentligen efter vaccinationens införande, förnämligast under åren 1810, 1827—1831, 1834—1836 samt 1842—1845. Nu uppstår den fråga: Hvarpå beror detta smittans aftagande för de nämnde åren? Får detta aftagande tillskrifvas allena koppypningen, eller kan man antaga, att smittan för vissa tider exacerberar, eller finner den

Häftet af Hygiea 1852. Denna Tabell afser Sverige skildt från Finland.

*) Här gäller nemligen ej hvad som i Läkaren och Naturforskaren B. 12. pag. 243 anföres om orsakerna till *smittosamma och nya sjukdomars uppkomst*, der det heter: "Det är icke så mycket luftens beskaffenhet och yttre orsaker, icke engång utdunstningen af döda kroppar, som förorsaka pestilentialiska smittor, utan *fattigdomen* eller lefvande människors nöd och elände. Der igenfinner man brist på frisk luft, usel eller ingen föda, smuts och brist på ombyte af kläder, bekymmer och nedslagenhet, som alla äro *hufvudorsaker* till dylika smittor. I det man således afhjelpar fattigdomen och eländet, uppfylles icke allenast den vackraste moraliska skyldighet, utan drages också en nödig försorg för den allmänna sundheten; ty smittan som uppkommit i de fattigas smutsiga nästen, skonar sedan icke heller de rikas palatser."

för vissa perioder en starkare receptivitet hos befolkningen, och i sådant fall, i hvilket förhållande har den stått till de öfriga utslags-sjukdomarne inom landet? För besvarandet af dessa frågor är det nödigt att ega tillgång till en fullständig Medicinal-Statistik för landet för åtminstone någon längre tidföljd. Men då de årsberättelser, hvilka äro afgifna af Distrikts-Läkarene i landet sedan 1827 och hvilka förvaras i Medicinal-Öfverstyrelsens Archiv, icke lemna nog fullständiga data i dessa ämnen, måste vi frångå afsigten att här till besvarande upptaga dessa frågor, samt spara detta till dess möjligen framdeles en bestämdare Medicinal-Statistik för landet kan blifva ordnad och tillvägabragt. Dessförinnan torde vi dock få tillfälle att innan kort i en framställning om *Farsoterne i Finland* återkomma till det generella af ämnet.

Vid en återblick på de åtgärder till hämmande och utrotande af koppsmittan inom landet, som under de sednaste 100 åren (1751—1850) blifvit vidtagne, finne vi desamma hufvudsakligen hafva bestått deri, att genom ympning söka göra hela slägtet refraktärt för smittan, först med var af sjelfva smittkopporne och sedan medelst vaccinämnet. Att ändamålet ännu icke vunnits finne vi af det anförda. Men en annan fråga är, om vi tilläfventyrs icke efter 25 å 50 år, under fullföljandet af försöket att få alla nyfödda vaccinerade, skola hinna till målet. Vi vilje väl hoppas detta, men måste ock tillika medgifva, att då koppsmittan sålunda ändteligen engång blifvit beröfvad all fast fot inom landet, äfven emot smittans införande utifrån framdeles antingen en total vaccination af de nyfödde måste un-

derhållas, eller ock landet medelst spärrningsåtgärder hållas skyddadt emot den härjande farsoten. Eller vore det väl möjligt att antaga, att koppsmittan ändteligen i och med detsamma redan hade förlorat i intensitet ända derhän, att någon vaccination numera icke vidare vore af nöden. Emellertid kunde den fråga väckas, om icke farsotens upphörande redan dessförrinnan kunde påskyndas äfven genom andra sanitära åtgärder. Det synes icke osannolikt att detta skulle låta sig göra, om man i de år, då i landet smittan är dels så glest spridd, dels så lindrig, att deri för året icke ens etthundrade personer aflida, under behörig sjukvård isolerade alla de smittade och sedan genom en behörigen ordnad Medicinal-polis vakade deröfver att smittan hvarken finge intränga öfver gränsen eller utsprida sig inom landet. Hushållnings-Sällskapets förslag, att låta taga i förvar alla kringstrykande ovaccinerade och möjligen med koppsmitta behäftade barn, synes i synnerhet härvid böra behjertas, helst de fleste berättelser om smittans uppträdande å annars friska trakter häntyda på dess införande genom kringstrykande smittade barn och familjer. Att af Herrar Provincial-Läkare äska en strängare kontroll än härförrinnan öfver koppsmittans uppkomst och kringspRIDande i distrikten, skulle naturligtvis äfven i icke ringa mon bidraga så väl till utredande af sättet för dess införande och kringspRIDande som ock till dess hämmande.

Emellertid hafva koppsmittans härjningar äfven medhaft hvad man kallar sin nytta. Dertill räkna vi nu, att den härjande smittan i sin mon mäktigt bidragit att qväfva det anlag för egoism eller öfvermodig

egenkärlek, som så ofta sträfvat att upphöja människan till skapelsens herre och gudomens afbild. Men då emot andra farsoters eller pestsmittors härjningar man ifrån Läkarekonstens sida inskränkt de sanitära åtgärderne till endast faste-, bot- och böne-penitenser, spärrningar och individuella salvelser, har emot koppsmittan Läkarekonsten eller Hygiene uppträdt med en kraft, ett mod, som skänker den en oförvanskelig äras glans. Att genom en allmän ympning söka åstadkomma hos hela människoslägtet den totala förvandlingsprocess, att detsamma dymedelst så förädlades att äfven receptiviteten för koppkontagii, människans existens depotensrande, inflytelse upphäfdes, är onekeligen ett företag, så stort och så mäktigt, att, såsom HWASSER uttrycker sig, "allt hvad Läkarekonsten för öfrigt uträttat i alla tider och i alla länder tillsammansaget härmed icke uthärdar jämförelse, emedan konsten härigenom tillryckt sig ett herravälde öfver människoslägtet, ej blott öfver det närvarande utan äfven det kommande, större än man tilläfventyrs föreställer sig." Onekligt är att härigenom har Läkarekonsten uppträdt i en ridderligare gestalt än härförrinnan, då den såsom väpnare uppvaktade endast det individuella välbefinnandet. Mätte äfven i framtiden den sanna ridderliga andan och troheten aldrig svika konsten och dess idkare, och de skola sålunda ock ännu en gång blifva framför andra välsignade och herrliga på jorden. Likasom HWASSER, både lefver och dör jag i tron på denna bättre tid, och jag slutar denna min korta uppsatts här med dessa mästarens ord: "Om den hoppfullare öfvertygelse, hvarmed jag går det förestående tidehvarfvet till mötes, af mig anses för någonting mer än ett blott phantom, så är

det derföre, att jag tror på en i vår tid skedd för-
vandling af hela människosläktet till något bättre; och
med vördnad för det yrke, åt hvilket jag vågat egna
mig, ser jag med förtjusning verkningarne af dess för-
sta stora handling, och mer och mer tydlig blir för
mig meningen af *Des Cartes* ord: "Si l'espèce humaine
peut être perfectionné, c'est dans la Médecine qu'il
faut en chercher les moyens."

Tabell öfver åren 1774—1850.

År	Födde	Döde	Aflidne i mittkoppor	Folkmängd	Vaccinerade
1774	67,648	43,60	698		20,055
75	71,249	49,56	404		24,851
76	66,869	45,69	547		49,591
77	67,693	51,09	308		40,126
78	71,901	55,02	472	2,465,066	41,009
79	76,387	59,36	222		62,555

Tabell öfver Nativiteten, Mortaliteten, Folkmängden och Vaccinationen i Sverige åren 1774—1850.

(Finland ej inbegripet 1774—1808.)

År	Födde	Döde	Aflidne i Smittkoppor	Folk­mängd	Vaccinerade	År	Födde	Döde	Aflidne i Smittkoppor	Folk­mängd	Vaccinerade
1774	67,648	43,609	2,065	2,020,847		1811	84,862	69,246	698	2,465,066	20,055
75	71,249	49,560	1,275			12	81,079	73,095	404		24,851
76	66,869	45,692	1,503			13	72,021	66,266	547		49,591
77	67,693	51,096	1,943			14	75,837	60,959	308		40,126
78	71,901	55,028	6,607			15	85,239	57,829	472		41,009
79	76,387	59,365	15,102			16	87,644	56,225	690		62,555
80	75,122	45,731	3,374			17	83,821	60,863	242		75,344
S:a	496,869	350,081	31,869	2,118,281		18	85,714	61,745	305	2,584,690	48,901
Medeltal	70,981	50,812	4,553			19	84,250	69,881	161		50,130
1781	71,130	54,313	1,485			20	84,841	62,930	143		52,867
82	68,488	58,247	2,482			S:a	825,308	639,039	3,970		465,429
83	64,969	60,213	3,915			Medeltal	82,531	63,904	397		46,543
84	67,605	63,792	12,453			1821	92,072	66,416	37	2,771,252	56,358
85	67,497	60,770	5,077		2,142,275	22	94,309	59,390	11		65,789
86	70,940	55,951	671			23	98,259	56,067	39		67,111
87	68,328	51,998	1,771			24	93,577	56,256	618		86,615
88	74,019	57,320	5,462			25	100,315	56,465	1,243		69,241
89	70,127	69,583	6,764			26	97,125	63,027	625		64,023
90	66,710	63,598	5,893			27	88,138	64,920	600		64,332
S:a	689,813	595,787	45,973	2,150,493		28	95,354	75,860	257	2,888,082	56,609
Medeltal	68,981	59,578	4,597			29	99,488	82,719	53		61,930
1791	71,613	55,946	3,101			30	94,626	69,251	104		67,966
92	81,063	52,958	1,939			S:a	953,263	650,371	3,587		659,974
93	77,033	54,376	2,103			Medeltal	95,326	65,037	359		65,997
94	76,403	53,362	3,964			1831	88,253	75,274	612	3,025,439	68,240
95	72,921	63,604	6,740		2,280,441	32	89,862	68,078	622		66,578
96	79,446	56,474	4,503			33	100,309	63,947	1,145		73,419
97	80,183	55,030	1,733			34	100,231	76,294	1,049		62,123
98	78,598	53,866	1,357			35	98,144	55,738	448		70,367
99	75,274	59,192	3,756			36	96,857	60,763	138		77,748
1800	67,576	73,928	12,032			37	94,616	75,611	301		70,227
S:a	760,110	578,736	41,228	2,347,303		38	90,565	74,309	1,805	3,138,887	72,657
Medeltal	78,011	57,874	4,123			39	91,363	72,988	1,934		63,847
1801	70,629	61,323	6,057			40	98,160	63,555	650		69,313
2	75,399	56,232	1,533			S:a	948,360	686,557	8,704		694,519
3	74,644	56,577	1,464			Medeltal	94,836	68,656	870		69,452
4	76,443	59,584	1,460		2,412,772	1841	95,734	61,279	237	3,316,536	66,255
5	76,552	56,663	1,090			42	100,976	67,177	58		70,505
6	74,581	65,728	1,482			43	99,154	69,115	9		73,571
7	75,842	62,318	2,129			44	104,693	66,009	6		74,726
8	73,963	82,311	1,814			45	103,660	62,074	6		78,119
9	64,300	93,532	2,404			46	99,703	72,683	2		74,285
10	78,916	75,607	824			47	99,179	79,405	13		70,934
S:a	741,269	669,875	20,257	2,377,851		48	102,524	66,513	71	2,050	74,688
Medeltal	74,127	66,987	2,026			49	112,304	67,842	341		88,906
1811	84,862	69,246	698			50			1,307		94,489
12	81,079	73,095	404			S:a			2,050		766,478
13	72,021	66,266	547			Medeltal			205		76,648
14	75,837	60,959	308								
15	85,239	57,829	472								
16	87,644	56,225	690								
17	83,821	60,863	242								
18	85,714	61,745	305								
19	84,250	69,881	161								
20	84,841	62,930	143								

*) Den första lyckade Vaccinationen skedde i Malmö den 23 Nov.
och i Stockholm den 17 December 1801.

Rad.	Står	Läs	Står	Läs
1	1781	1781	1781	1781
2	1781	1781	1781	1781
3	1781	1781	1781	1781
4	1781	1781	1781	1781
5	1781	1781	1781	1781
6	1781	1781	1781	1781
7	1781	1781	1781	1781
8	1781	1781	1781	1781
9	1781	1781	1781	1781
10	1781	1781	1781	1781
11	1781	1781	1781	1781
12	1781	1781	1781	1781
13	1781	1781	1781	1781
14	1781	1781	1781	1781
15	1781	1781	1781	1781
16	1781	1781	1781	1781
17	1781	1781	1781	1781
18	1781	1781	1781	1781
19	1781	1781	1781	1781
20	1781	1781	1781	1781
21	1781	1781	1781	1781
22	1781	1781	1781	1781
23	1781	1781	1781	1781
24	1781	1781	1781	1781
25	1781	1781	1781	1781
26	1781	1781	1781	1781
27	1781	1781	1781	1781
28	1781	1781	1781	1781
29	1781	1781	1781	1781
30	1781	1781	1781	1781
31	1781	1781	1781	1781
32	1781	1781	1781	1781
33	1781	1781	1781	1781
34	1781	1781	1781	1781
35	1781	1781	1781	1781
36	1781	1781	1781	1781
37	1781	1781	1781	1781
38	1781	1781	1781	1781
39	1781	1781	1781	1781
40	1781	1781	1781	1781
41	1781	1781	1781	1781
42	1781	1781	1781	1781
43	1781	1781	1781	1781
44	1781	1781	1781	1781
45	1781	1781	1781	1781
46	1781	1781	1781	1781
47	1781	1781	1781	1781
48	1781	1781	1781	1781
49	1781	1781	1781	1781
50	1781	1781	1781	1781
51	1781	1781	1781	1781
52	1781	1781	1781	1781
53	1781	1781	1781	1781
54	1781	1781	1781	1781
55	1781	1781	1781	1781
56	1781	1781	1781	1781
57	1781	1781	1781	1781
58	1781	1781	1781	1781
59	1781	1781	1781	1781
60	1781	1781	1781	1781
61	1781	1781	1781	1781
62	1781	1781	1781	1781
63	1781	1781	1781	1781
64	1781	1781	1781	1781
65	1781	1781	1781	1781
66	1781	1781	1781	1781
67	1781	1781	1781	1781
68	1781	1781	1781	1781
69	1781	1781	1781	1781
70	1781	1781	1781	1781
71	1781	1781	1781	1781
72	1781	1781	1781	1781
73	1781	1781	1781	1781
74	1781	1781	1781	1781
75	1781	1781	1781	1781
76	1781	1781	1781	1781
77	1781	1781	1781	1781
78	1781	1781	1781	1781
79	1781	1781	1781	1781
80	1781	1781	1781	1781
81	1781	1781	1781	1781
82	1781	1781	1781	1781
83	1781	1781	1781	1781
84	1781	1781	1781	1781
85	1781	1781	1781	1781
86	1781	1781	1781	1781
87	1781	1781	1781	1781
88	1781	1781	1781	1781
89	1781	1781	1781	1781
90	1781	1781	1781	1781
91	1781	1781	1781	1781
92	1781	1781	1781	1781
93	1781	1781	1781	1781
94	1781	1781	1781	1781
95	1781	1781	1781	1781
96	1781	1781	1781	1781
97	1781	1781	1781	1781
98	1781	1781	1781	1781
99	1781	1781	1781	1781
100	1781	1781	1781	1781

Rättelser och Tillägg.

- Pag. 2 rad. 15 står 23,522 läs 23,532.
 „ 4 „ 4 „ 40:de „ 43:dje.
 „ 33 „ 7 „ ansåge „ ansågo
 „ 65 „ 30 „ 1778 „ 1788
 „ 91 „ 16 „ Paracelcus „ Paracelsus
 „ 94 „ 19 „ hon „ han
 „ 193 efter raden 5 införes Sär, bulnader, bölder 433.
 „ 225 rad. 23 står hugnad läs hugad
 „ 231 „ 13 efter Nils Avellan tillägg. *Anders Bladh*
 „ „ „ 24 efter Avellan „ *Bladh*
 „ 259 „ 25 efter Johan Bergman „ (Diplom.)
 „ „ efter sista raden införes: I Lund 1817 Johan Rabbén, (Diplom.)
 „ 260 efter rad. 12 införes: *Sven Niklas Sellman*, Lic. 1806.

